



รายงานวิจัย

เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่
ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

ดร.จารุพร มีทรัพย์ทอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

พ.ศ. 2562

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู สำเร็จลุล่วงลงได้ดี ด้วยการสนับสนุนงบประมาณงานวิจัยจากโครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่อยู่อย่างยั่งยืนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ประจำปีงบประมาณ 2561

ผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่มีส่วนร่วมในการผลักดันให้งานวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้สำเร็จตามกรอบเวลา ขอขอบคุณท่านนายกเทศมนตรี ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ให้การสนับสนุนข้อมูลและให้ความอนุเคราะห์ด้านการลงพื้นที่วิจัย ขอขอบคุณประธานและสมาชิกกลุ่มผลิตเครื่องจักสาน กระติบข้าวเหนียวจากต้นคล้า ในความอนุเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและการให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญและวิทยากรด้านการย้อมสีธรรมชาติและการออกแบบ ลวดลายผลิตภัณฑ์ได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่างๆ สู่ชุมชน จนเกิดผลนำไปสู่การปฏิบัติจริง

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้ ดร.วรินทร์ธร โต้พันธ์ ดร.อัญชลี โภกะนุช และอาจารย์วิไลพร ยาขามป้อม ที่ทำให้ผลงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงลงด้วยดี มา ณ โอกาสนี้

จารุพร มีทรัพย์ทอง

ชื่อเรื่อง	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
ผู้วิจัย	ดร. จารุพร มีทรัพย์ทอง ตำแหน่ง อาจารย์ สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ระยะเวลา	1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 ถึง 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2561

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และ 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ คณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การปฏิบัติการ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความพร้อมต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ คือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มจักสาน หมู่ที่ 2 ซึ่งมีการรวมกลุ่มอย่างชัดเจน มีลักษณะเด่นของผู้นำกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่มให้ความสำคัญกับการผลิตสินค้าที่ปลอดจากการใช้สารเคมี ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม PDCA ซึ่งประกอบด้วย 1) การวางแผน ในการวิเคราะห์ตนเองและการวิเคราะห์ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปพร้อมกับโอกาสทางการตลาด 2) การฝึกปฏิบัติในการผลิต 3) การทดสอบตลาด 4) การปรับปรุง ผลการวิจัยในครั้งนี้ทำให้เกิดประโยชน์กับคนอื่นในชุมชนในการมีผลิตภัณฑ์สุขภาพไว้จำหน่ายในชุมชน และสนับสนุนผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพที่เน้นเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู สำหรับการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชน และทำให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในตนเองที่สามารถต่อยอดภูมิปัญญาด้านจักสาน จนเกิดความรักความผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้บริหารเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรมีการหนุนเสริมการพัฒนากลุ่มอาชีพให้กับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมภายในชุมชน คัดสรรผู้นำกลุ่มอาชีพซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการผลิตสินค้าในชุมชนประเภทต่างๆ สำหรับการเปิดเวทีการถ่ายทอดความรู้ไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์สุขภาพ กลุ่มผู้สูงอายุ รายได้ผู้สูงอายุ

Research Title	Health Product Development to Generate Income for the Elderly in Nong Kae Subdistrict at Si Bun Rueang District, Nongbua Lamphu province
Author	Dr. Jaruporn Meesuptong Department of Marketing Faculty of Management Science
Institute	Loei Rajabhat University
Duration	1 February 2017 to 31 May 2018

Abstract

The objectives of this research were to: 1) study the context of the elderly in Nong Kae Sub-district at Si Bun Rueang District, Nongbua Lamphu province; and 2) to develop health product for the elderly in Nong Kae Sub-district at Si Bun Rueang District, Nongbua Lamphu province. The target population in this research were the elderly in the elderly school, the committee in the elderly school and the elderly in Nong Kae Sub-district at Si Bun Rueang District, Nongbua Lamphu province and also the community service officials in the area. The research tools for data collection were interview, group discussion, non-participatory observation and workshop. The research result revealed that the group of elderly who were ready to develop health product was the elderly in the ratten weaving group 2. They had distinctive and outstanding grouping. The members in the group paid attention to non-chemical product. The participation process included PDCA: 1) planning by self analysis and product development analysis along with market development; 2) doing; 3) checking and 4) action. This research would benefit people in the community for selling health product, and promoting unique health product of Nong Kae Sub-district, Si Bun Rueang District, Nongbua Lamphu province to generate income for people in the community and to enhance their self-esteem in continuing the wickerwork wisdom – leading to love and commitment to their community. Moreover, administrators of Nong Kae Sub-district Administration Organization should continuously support the elderly career

groups through participatory process within the community, recruit the group leader from experts in various local products, and transfer their knowledge to others.

Key words: Product Development / Health Product Elderly / Elderly Income

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อ.....	ข
Abstract.....	ค
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 คำถามหลักในการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	5
1.6 กรอบการวิจัย.....	5
1.7 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	7
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	14
2.3 แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์.....	16
2.4 แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์.....	18
2.5 แนวคิดและผลงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ.....	23
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย.....	29
3.1 กลุ่มเป้าหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	29
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	30
3.3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	31
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	43
3.5 การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	43
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	45
4.1 บริบทของกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู.....	45

4.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู.....	52
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	59
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	59
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	64
5.3 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	65
5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	66
บรรณานุกรม.....	67
ภาคผนวก	72

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 4. 1	จำนวนครัวเรือนและประชากรในแต่ละหมู่บ้านของตำบลหนองแก	46
ตารางที่ 4. 2	จำนวนช่วงอายุของประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก	47
ตารางที่ 4. 3	ข้อมูลการประกอบอาชีพของประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก	47
ตารางที่ 4. 4	โครงสร้างรายได้ของครัวเรือน	48
ตารางที่ 4. 5	ข้อมูลจำนวนธุรกิจพาณิชย์และการบริการในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก	49
ตารางที่ 4. 6	กลุ่มผลิตภัณฑ์เพื่อการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุในตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู	50

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1. 1	กรอบแนวคิดการวิจัย.....	5
ภาพที่ 2. 1	ขั้นตอนการดำเนินงานลักษณะบันไดเกลียว.....	15
ภาพที่ 2. 2	แสดงกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์.....	23
ภาพที่ 3. 1	การดำเนินการสนทนากลุ่มที่ห้องประชุมเทศบาลตำบลหนองแก.....	32
ภาพที่ 3. 2	การดำเนินการสนทนากลุ่มที่ศาลาประชาคมบ้านหนองแกกลางหมู่ที่ 10.....	34
ภาพที่ 3. 3	การเยี่ยมชมสถานที่ดำเนินการผลิตของกลุ่มอาชีพจักสาน.....	36
ภาพที่ 3. 4	การสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องจักสาน.....	37
ภาพที่ 3. 5	การปฏิบัติการณ์ย้อมสีธรรมชาติ.....	38
ภาพที่ 3. 6	วัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ.....	40
ภาพที่ 3. 7	การออกแบบโลโก้และลวดลายที่สื่อเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก.....	41
ภาพที่ 3. 8	เส้นคล้ำสีแดงที่ได้จากการย้อมสีด้วยธรรมชาติ.....	42
ภาพที่ 3. 9	รูปผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการพัฒนาการย้อมสีธรรมชาติของเส้นคล้ำ.....	43
ภาพที่ 4. 1	อุปกรณ์ในการจักเป็นเส้นตอกและการจักเป็นเส้นต่อ.....	55
ภาพที่ 4. 2	ชุดเอาใส่คล้ำออก.....	56
ภาพที่ 4. 3	ผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ได้มาจากการย้อมสีธรรมชาติ.....	57
ภาพที่ 4. 4	ประธานกลุ่มเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในการแกะลวดลายให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ.....	58

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรครั้งสำคัญ โดยมีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุ 60 ปี ขึ้นไปเกิน 10.4% จึงทำให้ประเทศไทยได้การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ ปี 2548 และจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยสมบูรณ์ (Aged Society) ในปี 2564 ด้วยจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า 20% หรือมีประชากรที่มีอายุ 65 ปี ขึ้นไปเกินกว่า 14% ซึ่งคาดว่าในปี 2571 ประเทศไทยจะมีผู้อายุเกิน 60 ปี สูงถึง 28% (ภุชพงศ์ โนดไธสง, 2561) จากการที่ประชากรสูงอายุมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ประเทศต้องมีรายจ่าย ด้านสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุเพิ่มสูงมากขึ้น ครอบคลุม ต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น ขณะที่ผู้สูงอายุเองเมื่อมีอายุยืนยาวขึ้น ก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพ จากข้อมูลที่ได้พบนี้ทำให้สังคมได้ตระหนักถึงปัญหาวิกฤตในด้านจำนวนผู้สูงอายุรวมถึงวิกฤตการณ์ที่จะเกิดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งไม่ได้มีเพียงเรื่องปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุเท่านั้น แต่จะมีปัญหาในเรื่องการดำเนินการในเรื่องผู้สูงอายุในประเทศไทย และกำลังแรงงานของไทยในอนาคตการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วของสังคมไทยย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของผู้คนในสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของประชากรในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ มีผลกระทบอย่างกว้างขวางในระดับมหภาค ได้แก่ ผลต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) รายได้ต่อหัวของประชากร การออมและการลงทุน งบประมาณของรัฐบาล การจ้างงานและผลิตภาพของแรงงาน และระดับจุลภาค ได้แก่ ผลต่อตลาดผลิตภัณฑ์และบริการด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการเงินและด้านสุขภาพ (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556) ดัชนีพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้ให้ความสำคัญในประเด็นการพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและการสร้างสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

การวิจัยในอดีตพบว่า การแก้ปัญหาความยาก จากการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้ผู้สูงอายุ จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องมีการรวมตัวผนึกกำลังกัน

ในชุมชน (ทองศักดิ์ ยิ่งรัตนสุข และคณะ, 2557) ซึ่งแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพชุมชนควรมีการระดมทุนจากภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม ควรมีแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจน มีการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนมาเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และแสวงหาตลาดใหม่อยู่เสมอ (นงลักษณ์ ตั้งปรัชญากุล กตัญญู แก้วหานาม และฉัตรรัตน์ เหล่าคมพฤษาจารย์, 2557) โดยลักษณะงานที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุควรพิจารณาจากความสอดคล้องทฤษฎีความต้องการและความจำเป็นของมาส์โลว์กับความสัมพันธ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ว่าเป็นงานที่ไม่ต้องใช้กำลังแรงงานมากนัก การลดเว็งานเสี่ยงที่ต้องใช้ประสาทสัมผัส ด้วยการพิจารณาลักษณะงานที่ใช้ไม่ต้องใช้ทักษะด้านความจำ หลีกเลี่ยงการทำงานที่มีความเครียดหรือความตึงเครียด และมีการให้ความสำคัญกับงานหรือกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับจากสังคมและครอบครัว (พัชรพงศ์ ชวนชม ธีระวัฒน์ จันทิก และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561)

อย่างไรก็ตามการตระหนักถึงความปลอดภัยในการผลิตและการบริโภคสินค้าเป็นสิ่งสำคัญสำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการจัดการข้อมูลสู่การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบสุขภาวะ จึงได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยเพื่อดำเนินการวิจัยในพื้นที่และพัฒนาชุมชน พื้นที่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งมีการพัฒนาโจทย์การวิจัยจากความต้องการในพื้นที่ (Research mapping) ด้วยการออกแบบการวิจัยเชิงพื้นที่ วิเคราะห์ศักยภาพโจทย์วิจัย และจัดเวทีเชื่อมโยงประเด็นและโจทย์วิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจาก TCNAP/RECAP และมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเตรียมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดการข้อมูลสู่การวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ และลงนามความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคู่ความร่วมมือและเครือข่าย ในระหว่างวันที่ 15-17 พฤษภาคม 2560 ณ ห้องประชุมใบคำ 1 โรงแรมใบบุญแกรนด์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย (รายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นกินดีอยู่ดีอย่างยั่งยืน, 2560) โดยผู้บริหารเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรืองได้ตระหนักความสำคัญของสังคมผู้สูงอายุซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงได้เข้าร่วมโครงการวิจัยเพื่อเน้นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมครั้งนี้

ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีเขตการปกครอง 11 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านหนองแก หมู่ 2 บ้านสระแก้ว หมู่ 3 บ้านทุ่งกทั้น หมู่ 4 บ้านหนองผือ หมู่ 5 บ้านโนนประดู่ หมู่ 6 บ้านหนองโก หมู่ 7 บ้านสำราญสุข หมู่ 8 บ้านหนองแกเหนือ หมู่ 9 บ้านพุทธไธสงค์ หมู่ 10 บ้านหนองแกกลาง และหมู่ 11 บ้านหนองผือน้อยพัฒนา มีประชากรทั้งสิ้น 8,321 คน แบ่งเป็นเพศชาย 4,249 คน เพศหญิง 4,072 คน โดยเป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปี จำนวน 7,297 คน และเป็นผู้

ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 1,024 คน คิดเป็นร้อยละ 12.31 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (ระบบสถิติทางการทะเบียน, 2560) โดยประชาชนในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทำไร่ อ้อย ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ฯลฯ ซึ่งจะมีการรวมกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน กลุ่มส่งเสริมอาชีพ จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านหนองแกกลาง หมู่ 10 ทำการทอผ้าคลุมไหล่ ทอผ้าไหม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านสระแก้วหมู่ 2 ทำจักสานกระติบข้าวเหนียวจากต้นคล้าให้เป็น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 10 ทำจักสานไม้ไผ่ เป็นซุ้มไก่ กระตัง เป็นต้น นอกจากนั้นเทศบาลตำบลหนองแกได้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ในรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ทำการเรียนการสอนในทุกวันพุธ เพื่อพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยได้เริ่มดำเนินการเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ ในปี 2560 เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ และกิจกรรมผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ให้ครบ 4 มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านสังคม/วัฒนธรรม และด้านสภาพแวดล้อม/สาธารณสุข โดยรุ่นที่ 1 มีจำนวนนักเรียนผู้สูงอายุทั้งหมด 60 คน

ดังนั้นเพื่อให้ผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภูมีสุขภาพที่ดี ไปพร้อมกับการส่งเสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นการจัดการโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการบูรณาการความรู้ สร้างความสามัคคี และนำมาซึ่งความมั่นคงของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

1.2.2 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

1.3 คำถามหลักในการวิจัย

ผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภูควรเป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นวิจัยรูปแบบหนึ่งของการบูรณาการข้อดีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research: AR) ซึ่งเป็นรากฐานของการวิจัยประยุกต์ (Adelman, 1993) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research: PR) เข้าด้วยกัน (Phuangsomjit, 2014) โดยทำการศึกษาด้านเนื้อหาขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.4.1.1 การศึกษาบริบทของผู้สูงอายุในเขต ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

1.4.1.2 ศักยภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

1.4.1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Area) ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ ในเขต ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งได้แก่ กลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องจักสาน ตั้งอยู่ หมู่ที่ 2 ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ที่ร่วมกลุ่มกันผลิตกระติบข้าวจากต้นคล้าในชุมชนเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงปีการวิจัย 2561 คือ กุมภาพันธ์ 2561 – เมษายน 2562 กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ที่มีความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง จำนวนไม่ต่ำกว่า 20 คน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1.5.1 ประโยชน์ทางวิชาการ

1.5.1.1 ได้บริบทผู้สูงอายุในเขต ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

1.5.1.2 ได้แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อสร้างได้ให้กับผู้สูงอายุจากวัตถุดิบ

ในท้องถิ่น

1.5.2 ประโยชน์ทางการบริหาร

1.5.2.1 การส่งเสริมองค์ความรู้ผ่านผู้นำกลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องจักสานไปยังกลุ่มโรงเรียนในชุมชน

1.5.2.2 ได้เครือข่ายผลิตภัณฑ์ระหว่างกลุ่มอาชีพอื่นในท้องถิ่น

1.6 กรอบการวิจัย



ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.7 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ผลิตภัณฑ์สุขภาพ หมายถึง ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคด้วยฝีมือความคิด ภูมิปัญญาของชาวบ้านมีรูปทรงแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ วัสดุอุปกรณ์ คตินิยม และอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชนด้วยนักวิจัยและนักวิจัยเชิงพื้นที่ และกลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องสำอาง ร่วมกันทำงานกันอย่าง เป็นระบบด้วยการเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไข ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล สะท้อนถึงวิธีการเปลี่ยนสถานการณ์หรือการสร้าง ความสามารถของชุมชน โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง และทุกชั้นตอนมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์และข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ พัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อเพิ่มรายได้ให้ผู้สูงอายุ

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อ สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยร่วมกันในการค้นหาปัญหา ร่วมกันในการวางแผนและ ตัดสินใจ ร่วมกันในการดำเนินการ ร่วมกันในการรับผลประโยชน์ และ ร่วมในการประเมินผล

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง กระบวนการค้นคว้า การคิด ออกแบบ การแก้ไข และ ปรับปรุง มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่ดีและอาจเป็นผลิตภัณฑ์จ้กร ฐานที่มีความใหม่ใน ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ลวดลาย รูปทรง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสวีบุรี จังหวัดหนองบัวลำภู โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- 2.4 แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์
- 2.5 แนวคิดและผลงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้

หทัยรัตน์ วิจิตพรชัย (2548) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นสองทาง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องการให้บุคคลที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันค้นหาปัญหา วางแผน ดำเนินการแก้ไขปัญหาและติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการจัดการการใช้การรักษาทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนและให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่า การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ร่วมมือ ร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมการพัฒนาภูมิปัญญา การรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจ เพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

ประพันธ์พงศ์ ชินพงษ์ (2551) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางการเปลี่ยนแปลง

ความเห็นพ้องต้องการนั้นจะมีมากพอจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ ต้องเป็นการเห็นพ้องต้องการของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น และเหตุผลที่คนมาร่วมปฏิบัติการได้จะต้องตระหนักว่าการปฏิบัติการทั้งหมดโดยกลุ่ม หรือในนามของกลุ่มหรือกระทำการผ่านองค์กร ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวที่ทำให้การปฏิบัติการบรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2551) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของบุคลากรเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มตัดสินใจในการปฏิบัติงานและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของบุคลากรเอง การที่จะสามารถทำให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของบุคลากรให้ดีขึ้นนั้น ผู้นำจะต้องยอมรับในปรัชญาการพัฒนาว่า มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของส่วนรวมในองค์กร

ถวิลวดี บุรีกุล (2551) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมในมิติความลึกและความกว้างดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในความหมายที่แคบ หมายถึง การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจของประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ แต่ไม่ได้คาดหวังให้ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์เนื้อหาของสาระของโครงการ

2) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความตื่นตัวที่จะรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการสนับสนุนความคิดริเริ่มของประชาชนในพื้นที่

3) การมีส่วนร่วมในด้านการพัฒนาชนบท หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การดำเนินการ และรับผลประโยชน์จากกิจกรรมในโครงการพัฒนา และมีการประเมินผลร่วมกัน

อัปเดตคอเล็คเตด เจาะแต (2557) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมจากผลงานวิจัยว่า การมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานรัฐ โดยมีเป้าหมายเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น รับผิดชอบต่อการดำเนินงานร่วมกันด้วยความสมัครใจตั้งแต่การคิดริเริ่ม การกำหนดปัญหาความต้องการ วิเคราะห์ปัญหาและร่วมรับผิดชอบ

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ (ผู้แปล, 2551) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องในด้านการให้ข้อมูลแก่ประชาชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจ การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และการพัฒนาข้อตกลงร่วมกัน

จากความหมายของนักวิชาการดังกล่าว คณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่หน่วยงานให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ประชาชนเพื่อนำไปสู่การรับฟังความคิดเห็น เพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และการประเมินผลร่วมกัน

2.1.2 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551)

1. ต้องมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ชัดเจน ว่าโครงการดังกล่าวทำไปเพื่ออะไร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีข้อมูลในการตัดสินใจในการเข้าร่วมหรือไม่
2. ต้องมีกิจกรรมที่จะดำเนินการอย่างชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบการดำเนินการอย่างไร ลักษณะอย่างไร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมทำการตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่
3. ต้องระบุกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน โดยต้องเป็นกลุ่มที่มีความสอดคล้องกับสาระสำคัญของกิจกรรมที่จะดำเนินการและเป้าหมายของโครงการ

2.1.3 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

จินตวีร์ เกษมสุข (2554) การที่ประชาชนภายในพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของประชาคมหรือชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาซึ่งการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นจะเป็นต้องมีความร่วมมือทำพร้อม ๆ กันในทุกระดับ ต้องระดมทุกองค์ประเภทในสังคมโดยเฉพาะชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ
2. การปรึกษาหารือ (Public consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น
3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่

1) การประชุมในระดับชุมชน (Community meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

2) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical learning) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ความเห็นต่อโครงการ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

3) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่

สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนภายในพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มซึ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินการอยู่ประกอบด้วย การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น และการร่วมในการตัดสินใจ

2.1.4 ระดับชั้นของการมีส่วนร่วม

Cohen and Uphoff (อ้างจากถวิลวดี บุรีกุล, 2551) จำแนกระดับชั้นของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สอดคล้องกับการวิจัยของ วิภาดา มุกดา (2557) ที่ทำการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก โดยได้ศึกษาลำดับชั้นการวิจัยทั้ง 4 ระดับเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ ชัชวาลย์ ทัดศิวัช (มปป.) ได้อธิบายถึงการจำแนกการวิจัยแบบมีส่วนร่วมออกเป็นมิติต่างๆ ประกอบด้วย

1) ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งเป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ ขั้นตอนนี้เป็นส่วนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวบ้าน

ยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหาด้วยตนเองได้ กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมาจะไม่มีประโยชน์ เพราะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น แต่อาจมองปัญหาไม่ได้เด่นชัด เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาจึงเสมือนกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพให้ชุมชนมองเห็นและวิเคราะห์ปัญหาได้

2) ร่วมวางแผน เป็นการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหาเรียบร้อยแล้ว ก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน จะช่วยให้ชุมชนเข้าใจปัญหาพัฒนาประสบการณ์ของตนเองและสามารถวางแผนได้ด้วยตนเองในที่สุด

3) ร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชุมชนรู้จักคิดต้นทุนให้กับตนเองในการดำเนินงานและจะระมัดระวังรักษากิจกรรมที่ทำขึ้นเพราะจะมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของซึ่งต่างไปจาก สภาพที่การลงทุนและการปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากปัจจัยภายนอกจะมีอะไรเสียหายก็ไม่เดือดร้อนมากนัก และการบำรุงรักษาจะไม่เกิดขึ้นเพราะรู้สึกว่าไม่ใช่ชุมชน การร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถจะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

4) ร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยในชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมเสมอภาคกัน

5) การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป

ขณะที่ผลงานวิจัยของ อับดุลคอเล็ด เจาะแต (2557) ที่ศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านเกาะสวาด ตำบลไทรวัน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ลำดับขั้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา กิจกรรมในชุมชนประกอบด้วย

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา

- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน
- 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
- 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลจากการนำกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในการขับเคลื่อนงาน

จินตวีร์ เกษมสุข (2554 : 4) ลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมว่าเป็นเรื่องของกระบวนการ ซึ่งได้สรุปถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมได้ 4 ขั้นตอนหลัก

- 1) มีส่วนร่วมในการคิด ศึกษา และค้นคว้า หาปัญหาและสาเหตุของปัญหาตลอดจนความต้องการของชุมชน
- 2) มีส่วนร่วมในการวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อลดและแก้ไข ปัญหา
- 3) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมาย
- 4) มีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตามและประเมินผลการทำงาน

โกวิท พวงงาม (2545 : 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่นกล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จึงอาจประสบความยากลำบาก

สำนักมาตรฐานการศึกษา (2545 : 116) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

1) ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจน กำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

2) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่ใช้

3) ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงาน ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

5) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมมีลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมคือ มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา มีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา

จากการทบทวนแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและการวิจัยแบบมีส่วนร่วมพบว่า การมีส่วนร่วมมีลำดับขั้นที่สำคัญ 4 ประการได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

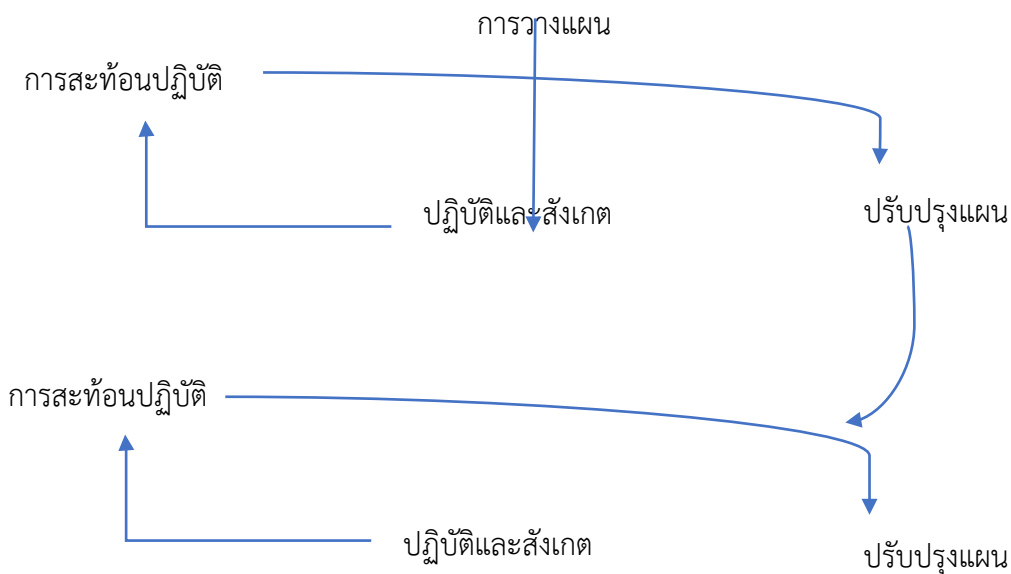
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นิตยา เงินประเสริฐศรี กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่อยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างผู้วิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระและส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การแสวงหาความรู้ที่ได้จากการสะสมความรู้ที่เกิดจากการสะท้อนความคิดภายใต้การมีส่วนร่วม การปฏิบัติการที่เกิดจากการเรียนรู้จากกระบวนการของสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในสังคม (Kemmis and Taggart, 1988)

ชนิษฐา กาญจนสินนท์ ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการทำงานพัฒนา

ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไพโรจน์ ชลาวัณย์ (2548) ได้อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติมีขั้นตอนการดำเนินงานลักษณะบันไดเกลียว ซึ่งเริ่มจากการกำหนดจุดมุ่งหมายว่าผู้วิจัยต้องการอะไร จากนั้นเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Acting) การสังเกต (Observing) และการสะท้อนปฏิบัติ (reflecting) ดังภาพที่ 2.1



ภาพที่ 2. 1 ขั้นตอนการดำเนินงานลักษณะบันไดเกลียว

ที่มา : ไพโรจน์ ชลารักษ์, 2548

กระบวนการวิจัยต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือและทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ นักวิจัยทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่ทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมและชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

2) ขั้นตอนการกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพ และเกิดความเข้าใจตรงกัน ส่วนนักพัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาและมองถึงผลการวิจัยได้อย่างชัดเจนและครอบคลุมส่วนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ขณะที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็นหรือความต้องการ ซึ่งการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่นักวิจัยต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขั้นการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น

3) ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายมีส่วนร่วมอะไรและอย่างไร เมื่อ

ใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนนักพัฒนาเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัย โดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใด ผิดพลาด หรือไม่เป็นตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

4) ขั้นตอนการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยข้อมูลจาก ทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตาม เป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น โดยประชาชนหรือชาวบ้านรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่ นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการ วิจัย

5) ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยทำการสรุปผลการวิจัยและเรียบเรียง เป็นรายงานวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัย ว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วม ด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังหรือไม่ แสดงความ คิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะอะไร

2.3 แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ผู้บริโภคไม่ชอบความจำเจจึงทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งจำเป็นต่อการขายผลิตภัณฑ์ การพัฒนาคุณภาพสินค้าแต่ละชนิด ย่อมมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะตัวสินค้า เช่น สินค้าที่มีประโยชน์ใช้สอย นอกจากต้องมีรูปแบบใหม่สวยงามแล้วจะต้องมีความคงทนด้วย แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความประณีตพิถีพิถันในการผลิต นอกจากการพัฒนา รูปแบบให้ ความแปลกใหม่แล้ว สิ่งที่ต้องทำอย่างยิ่งคือ การนำเอาเทคนิคการผลิตสมัยใหม่ รวมทั้งเครื่องมือ สมัยใหม่เข้ามาช่วย เพื่อช่วยพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพดีและต้นทุนการผลิตไม่สูงจนเกินไป (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2553)

เมื่อผลิตภัณฑ์ถูกนำออกสู่ตลาด แสดงถึงการเริ่มต้นของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Product Life Cycle) ระยะเวลาที่ผ่านไปจะมียอดขายเพิ่มมากขึ้นบ้าง น้อยบ้าง เป็นการแสดงถึงการเจริญเติบโตของ ผลิตภัณฑ์นั้น หากผลิตภัณฑ์ได้รับการยอมรับจากตลาดเป็นอย่างดียอดขายจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อผู้ซื้อไม่ต้องการผลิตภัณฑ์นั้น ยอดขายจะตกต่ำลง ในที่สุดผลิตภัณฑ์นั้นก็หายไปจากตลาด แต่

จะมีผลิตภัณฑ์ใหม่เข้ามาสู่ตลาดแทนผลิตภัณฑ์เก่าล้าสมัย ซึ่งผู้ต้องการซื้ออีกต่อไป ผลิตภัณฑ์ใหม่ส่วนหนึ่งอาจได้รับการต้อนรับจากตลาด แต่ผลิตภัณฑ์อีกหลายชนิดไม่สามารถเข้าสู่ตลาดจนลูกค้ายอมรับได้ ดังนั้นระยะเวลาที่ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดจะอยู่ในตลาดจึงไม่เท่ากัน เป็นการแสดงให้เห็นวงจรชีวิตที่สั้นหรือยาวของผลิตภัณฑ์ซึ่งคล้ายกับวงจรชีวิตของคนเรา และจะเกิดวงจรชีวิตใหม่เข้ามาแทนที่วงจรเดิมอย่างนี้ตลอดไปเรื่อยๆ วงจรใหม่ที่เกิดขึ้นอาจจะมาจากผลิตภัณฑ์ใหม่ มีเทคโนโลยีสูงกว่า มีประสิทธิภาพที่ดีกว่า หรือตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์จะประกอบด้วยวงจร 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นแนะนำผลิตภัณฑ์ (Product Introduction) ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เริ่มนำออกสู่ตลาดในครั้งแรกยังไม่เป็นที่รู้จักของผู้ซื้อหรือผู้บริโภค ดังนั้นผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายต้องเสนอรายละเอียดของสินค้าโดยอาศัยในการส่งเสริมการตลาด (Promotion) เพื่อติดต่อกับผู้บริโภคให้ทราบว่าสินค้าใหม่ออกสู่ตลาด ภาระค่าใช้จ่ายในการขายของขั้นแนะนำจะสูง ผู้ผลิตที่เป็นผู้บุกเบิกตลาด (Pioneer) จะอยู่ในภาพที่มีการเสี่ยงภัยสูงมาก หากการตื่นตัวยอมรับผลิตภัณฑ์ใหม่มีน้อย ความต้องการสินค้าไม่แน่นอน ผู้บุกเบิกตลาดใหม่ต้องประสบกับการลงทุนสูงในการผลิต ค่าใช้จ่ายในการขาย ขณะที่รายได้ อาจยังไม่มีหรือมีน้อยมาก ฉะนั้นกิจการที่นำผลิตภัณฑ์เข้าสู่ขั้นแนะนำในช่วยแรกจะประสบภาวะการขาดทุน

ดังนั้นการจัดกลยุทธ์การตลาดในขั้นแนะนำผลิตภัณฑ์จะเน้นเรื่องการส่งเสริมการตลาดการสื่อสารให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย การส่งเสริมการตลาดจะเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าผ่านสื่อโฆษณาประเภทต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ รวมทั้งการใช้พนักงานขายในการกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว และเกิดการยอมรับในผลิตภัณฑ์ใหม่ เนื่องจากผู้ซื้อส่วนใหญ่จะซื้อผลิตภัณฑ์ที่ตนเองคุ้นเคย รู้จักสินค้าดีอยู่แล้ว ดังนั้นจะต้องใช้สื่อการส่งเสริมการขาย เช่น การแจกตัวอย่างหรือการสาธิต ช่วยให้ผู้ซื้อได้มีโอกาสทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ จึงจะเกิดการยอมรับในตัวผลิตภัณฑ์ติดตามมาได้

2. ขั้นตลาดเจริญเติบโต (Market Growth) การยอมรับในตัวผลิตภัณฑ์จะส่งผลให้ยอดขายเพิ่มสูงขึ้นและเพิ่มในอัตราที่รวดเร็ว ดังนั้นในช่วงต้นของขั้นเติบโต ผู้บุกเบิกตลาดจะได้รับผลประโยชน์จากกำไรที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากไม่มีคู่แข่งในตลาด ถือเป็นรางวัลที่ผู้บุกเบิกจะได้รับแต่ มักจะมีโอกาสได้ไม่นานเพราะ คู่แข่งขันทั้งหลายจะเริ่มได้กลิ่นกำไรและทยอยกันเข้ามาขอส่วนแบ่งการตลาด จากหนึ่งเป็นสองและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ช่วงเวลาที่คู่แข่งเข้ามาสู่ตลาดจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับอัตราการเจริญเติบโตของความต้องการในผลิตภัณฑ์นั้น ส่วนอัตรากำไรมากหรือน้อยจะเป็นสิ่งจูงใจให้คู่แข่งเข้ามาหรือถอยร่นหรือไม่ อย่างไรก็ตามการแข่งขันในขั้นตลาดเจริญเติบโตจะยังเป็นลักษณะการแข่งขันน้อยราย อาจเพียง 2-3 ราย

เมื่อเริ่มมีคู่แข่งเกิดขึ้น ผู้บุกเบิกจะต้องเปลี่ยนวิธีในการส่งเสริมการตลาด โดยไม่จำเป็นต้องใช้ตัวอย่างหรือสาธิตอีกต่อไป แต่ต้องหันไปเน้นการสร้างภาพลักษณ์สินค้าให้มากขึ้น (Brand

Preferences) การโฆษณาจะหันไปเน้นให้ลูกค้าเจาะจงเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของเรา แทนที่จะซื้อของคู่แข่ง

การที่ยอดขายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการของผู้ซื้อแสดงอย่างชัดเจนว่าเป็นแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทำให้มีการกระจาย การจัดจำหน่ายให้กว้างขวางมากขึ้น การส่งสินค้าไปให้กับสมาชิกต่าง ๆ ในช่องทางการจำหน่าย ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่แสดงแนวโน้มของตลาดที่ดีโดยเฉพาะในกรณีสินค้าอุปโภค

3. ขั้นตลาดอิมมัตู (Market maturity) วงจรขั้นอิมมัตูเกิดจากผู้ซื้อส่วนใหญ่ได้ซื้อผลิตภัณฑ์มาบริโภคกันทั่วหน้า ประกอบกับมีคู่แข่งมาเสนอขายผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นส่วนส่งเสริมให้ลูกค้าต่าง ๆ มีโอกาสซื้อผลิตภัณฑ์เร็วขึ้น คู่แข่งขันที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดจากแรงจูงใจด้านกำไรที่ดี จะทำให้ส่วนแบ่งของตลาดที่ผู้ผลิตแต่ละรายได้รับลดน้อยลง ประกอบกับผู้ซื้อเริ่มให้ความสนใจน้อยลง ยอดขายจะไม่เพิ่มขึ้นมากเหมือนขั้นตลาดเจริญเติบโต และในที่สุดอัตราการเพิ่มจะหยุดนิ่ง หากไม่มีการแก้ไข ความต้องการในตลาดสินค้านี้จะตกต่ำลง อาจเพราะลูกค้ามีสินค้านี้แล้ว ลูกค้าเบื่อหน่ายแล้ว หรือต้องการแสวงหาสินค้าใหม่ หรืออาจเพราะผู้ผลิตได้แนวคิดผลิตภัณฑ์ใหม่

การที่มีคู่แข่งเข้ามาในตลาดมากทำให้ผู้ผลิตทุกรายต้องพยายามแย่งส่วนแบ่งตลาดให้มากที่สุด จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ให้แปลกใหม่ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ (Product Differentiation)

4. ขั้นยอดขายตกต่ำ (Sale Decline) เมื่อผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ถึงจุดอิมมัตู หากไม่ได้รับการแก้ไข ผลิตภัณฑ์นั้นจะเริ่มมียอดขายลดลงเรื่อย ๆ อาจเนื่องมาจากผลิตภัณฑ์ใหม่กว่ามาแทนที่ในตลาด ลูกค้าจึงหันไปซื้อผลิตภัณฑ์ใหม่แทน การที่ยอดขายลดลง จะทำให้ส่วนแบ่งตลาดของผู้จำหน่ายแต่ละรายลดลงไปด้วย ดังนั้น การขาดทุนจะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ผู้ผลิตที่มีฐานะการเงินมั่นคง มีส่วนแบ่งตลาดมากกว่าอาจจะอยู่ในตลาดเพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ต่อไป แต่ผู้ผลิตรายเล็ก ๆ ที่มีทุนน้อยจะค่อย ๆ ถอนตัวออกจากตลาด เพราะไม่สามารถรับภาระการขาดทุนได้

2.4 แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์

การออกแบบผลิตภัณฑ์หมายถึง การรู้จักวางแผนจัดตั้งขั้นตอน และรู้จักเลือกใช้วัสดุวิธีการเพื่อทำตามที่ต้องการนั้น โดยให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบและคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดตามความคิดสร้างสรรค์และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา

การออกแบบมีการใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์ 4 ลักษณะ

1. ความคิดริเริ่ม
2. ความคล่องในการคิด
3. ความยืดหยุ่นในการคิด
4. ความคิดละเอียดละออ

ปัจจัยที่เกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 4 ประการคือ

1. การออกแบบที่สัมพันธ์กับคุณภาพของผลิตภัณฑ์
2. การออกแบบที่สัมพันธ์กับวัสดุและกระบวนการผลิต
3. การออกแบบที่สัมพันธ์กับความต้องการของผู้บริโภค
 - 3.1 ความต้องการที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่
 - 3.2 ความสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ
4. การออกแบบที่มีคุณค่าทางความสวยงาม

การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่นักออกแบบต้องคำนึงถึง และนิยมใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาสร้างสรรค์ผลงานเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดองค์ประกอบของงานออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ ได้แก่

1. หน้าที่ใช้สอย (Function)

ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดจะต้องมีหน้าที่ใช้สอยถูกต้องตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยตามที่ผู้บริโภคต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้นอาจมีหน้าที่ใช้สอยอย่างเดียวหรือหลายหน้าที่ก็ได้ แต่หน้าที่ใช้สอยจะดีหรือไม่นั้น ต้องใช้งานไประยะหนึ่งถึงจะทราบข้อบกพร่อง ตัวอย่างเช่น การออกแบบโต๊ะอาหารกับโต๊ะทำงาน โต๊ะทำงานมีหน้าที่ใช้สอยยุ่งยากกว่า มีลิ้นชักสำหรับเก็บเอกสาร เครื่องเขียน ส่วนโต๊ะอาหารไม่จำเป็นต้องมีลิ้นชักเก็บของ ระยะเวลาของการใช้งานสั้นกว่า แต่ต้องสะดวกในการทำความสะดวก

2. ความสวยงามน่าใช้ (Aesthetics or sales appeal)

ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบมานั้นจะต้องมีรูปร่าง ขนาด สี สันสวยงาม น่าใช้ ตรงตามรสนิยมของกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมาย เป็นวิธีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมและได้ผลดี เพราะความสวยงามเป็นความพึงพอใจแรกที่เราสัมผัสได้ก่อนมักเกิดมาจากรูปร่างและสีเป็นหลัก การกำหนดรูปร่างและสีในงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น ไม่เหมือนกับการกำหนดรูปร่างและสีในงานจิตรกรรม ซึ่งสามารถที่จะแสดงหรือกำหนดรูปร่างและสีได้ตามความนึกคิดของจิตรกร แต่ในงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น จำเป็นต้องยึดข้อมูลและกฎเกณฑ์ผสมผสานของรูปร่างและสี สัน ระหว่างทฤษฎีทางศิลปะและความพึงพอใจของผู้บริโภคเข้าด้วยกัน ถึงแม้ว่ามนุษย์แต่ละคนมีการรับรู้และพึงพอใจในเรื่องของ

ความงามได้ไม่เท่ากัน และไม่มีกฎเกณฑ์การตัดสินใจใด ๆ ที่เป็นตัวชี้ขาดความถูก ความผิด แต่คนเราส่วนใหญ่ก็มีแนวโน้มที่จะมองเห็นความงามไปในทิศทางเดียวกันตามธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น

ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ ของที่ระลึก และของตกแต่งบ้านต่าง ๆ ความสวยงามก็คือหน้าที่ใช้สอยนั่นเอง และความสวยงามจะสร้างความประทับใจแก่ผู้บริโภคให้เกิดการตัดสินใจซื้อได้

3. ความสะดวกสบายในการใช้ (Ergonomics)

การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดีนั้นต้องเข้าใจกายวิภาคเชิงกลเกี่ยวกับขนาด สัดส่วน ความสามารถและขีดจำกัดที่เหมาะสมสำหรับอวัยวะต่าง ๆ ของผู้ใช้ การเกิดความรู้สึกที่ดีและสะดวกสบายในการใช้ผลิตภัณฑ์ ทั้งทางด้านจิตวิทยา(Psychology)และสรีระวิทยา(Physiology) ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะเพศ เผ่าพันธุ์ ภูมิภาค และสังคมแวดล้อมที่ใช้ผลิตภัณฑ์นั้นเป็นข้อบังคับในการออกแบบ การวัดคุณภาพทางด้าน กายวิภาคเชิงกล (ergonomics) พิจารณาได้จากการใช้งานได้อย่างกลมกลืนต่อการสัมผัส ตัวอย่างเช่น การออกแบบเก้าอี้ต้องมีความนุ่มนวล มีขนาดสัดส่วนที่ นั่งแล้วสบาย โดยอิงกับมาตรฐานผู้ใช้ของชาวตะวันตกมาออกแบบเก้าอี้สำหรับชาวเอเชีย เพราะอาจเกิดความไม่พอดีหรือไม่สะดวกในการใช้งาน ออกแบบปุ่มบังคับ ด้ามจับของเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ผู้ใช้ต้องใช้ร่างกายไปสัมผัสเป็นเวลานาน จะต้องกำหนดขนาด (dimensions) ส่วนโค้ง ส่วนเว้า ส่วนตรง ส่วนแคบของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อย่างพอเหมาะทั้งกับร่างกายหรืออวัยวะของผู้ใช้ ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เพื่อทำให้เกิดความถนัดและความสะดวกสบายในการใช้ รวมทั้งลดอาการเมื่อยล้าเมื่อใช้ไป นาน ๆ

4. ความปลอดภัย (Safety)

ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีพของมนุษย์ มีทั้งประโยชน์และโทษในตัวการออกแบบจึงต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของผู้บริโภคเป็นสำคัญ ไม่เลือกใช้วัสดุ สีกรรมวิธีการผลิต ฯลฯ ที่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้หรือทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องแสดงเครื่องหมายเตือนไว้ให้ชัดเจนและมีคำอธิบายการใช้แนบมากับผลิตภัณฑ์ด้วย ตัวอย่างเช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้า ควรมีส่วนป้องกันอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้จาก ความเมื่อยล้าหรือพลั้งเผลอ เช่น จากการสัมผัสกับส่วนกลไกทำงาน จากความร้อน จากไฟฟ้าดูด ฯลฯ จากการสัมผัสกับส่วนกลไกทำงาน จากความร้อน จากไฟฟ้าดูด ฯลฯ หลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ง่ายต่อการเกิดอัคคีภัยหรือเป็นอันตรายต่อสุขภาพ และควรมีสัญลักษณ์หรือคำอธิบายติดเตือนบนผลิตภัณฑ์ไว้ การออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับเด็ก ต้องเลือกใช้วัสดุที่ไม่มีสารพิษเจือปน เพื่อป้องกันเวลาเด็กเอาเข้าปากกัดหรืออม ชิ้นส่วนต้องไม่มีส่วนแหลมคมให้เกิดการบาดเจ็บ มีข้อความหรือสัญลักษณ์บอกเตือน เป็นต้น

5. ความแข็งแรง (Construction)

ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบมานั้นจะต้องมีความแข็งแรงในตัว ทนทานต่อการใช้งานตามหน้าที่ และวัตถุประสงค์ที่กำหนดโครงสร้างมีความเหมาะสมตามคุณสมบัติของวัสดุ ขนาด แรงกระทำในรูปแบบต่าง ๆ จากการใช้งาน ตัวอย่างเช่น การออกแบบเฟอร์นิเจอร์ที่ดีต้องมีความมั่นคงแข็งแรง ต้องเข้าใจหลักโครงสร้างและการรับน้ำหนัก ต้องสามารถควบคุมพฤติกรรมการใช้งานให้กับผู้ใช้ด้วย เช่น การจัดท่าทางในการใช้งานให้กับผู้ใช้ด้วย เช่น การจัดท่าทางในการใช้งานให้เหมาะสม สะดวกสบาย ถูกสุขลักษณะ และต้องรู้จักผสมความงามเข้ากับชิ้นงานได้อย่างกลมกลืน เพราะโครงสร้างบางรูปแบบมีความแข็งแรงดีมากแต่ขาดความสวยงาม จึงเป็นหน้าที่ของนักออกแบบที่จะต้องเป็นผู้ผสมผสานสิ่งเข้ามาอยู่ในความพอดีให้ได้ นอกจากการเลือกใช้ประเภทของวัสดุโครงสร้างที่เหมาะสมแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความประหยัดควบคู่กันไปด้วย

6. ราคา (Cost)

ก่อนการออกแบบผลิตภัณฑ์ควรมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้ว่าเป็นกลุ่มใด อาชีพอะไร ฐานะเป็นอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้นักออกแบบสามารถกำหนดแบบผลิตภัณฑ์และประมาณราคาขายให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้ใกล้เคียงมากขึ้น การจะได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีราคาเหมาะสมนั้น ส่วนหนึ่งอยู่ที่การเลือกใช้ชนิดหรือเกรดของวัสดุ และวิธีการผลิตที่เหมาะสม ผลิตได้ง่ายและรวดเร็ว แต่ในกรณีที่ประมาณราคาจากแบบสูงกว่าที่กำหนดก็อาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาองค์ประกอบด้านต่างๆ กันใหม่เพื่อลดต้นทุน แต่ทั้งนี้ต้องคงไว้ซึ่งคุณค่าของผลิตภัณฑ์นั้น

7. วัสดุ (Materials)

การออกแบบควรเลือกวัสดุที่มีคุณสมบัติด้านต่างๆ ได้แก่ ความใส ผิวมันวาว ทนความร้อน ทนกรดต่างไม่สิ้น ฯลฯ ให้เหมาะสมกับหน้าที่ใช้สอยของผลิตภัณฑ์นั้นๆ นอกจากนั้นยังต้องพิจารณาถึงความง่ายในการดูแลรักษา ความสะดวกรวดเร็วในการผลิต สั่งซื้อและคงคลัง รวมถึงจิตสำนึกในการรณรงค์ช่วยกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยการเลือกใช้วัสดุที่หมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ (recycle) ก็เป็นสิ่งที่นักออกแบบต้องตระหนักถึงในการออกแบบร่วมด้วย เพื่อช่วยลดกันลดปริมาณขยะของโลก

8. กรรมวิธีการผลิต (Production)

ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดควรออกแบบให้สามารถผลิตได้ง่าย รวดเร็ว ประหยัดวัสดุ ค่าแรงและค่าใช้จ่ายอื่นๆ แต่ในบางกรณีอาจต้องออกแบบให้สอดคล้องกับกรรมวิธีของเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่มีอยู่เดิม และควรตระหนัก อยู่เสมอว่าไม่มีอะไรที่จะลดต้นทุนได้รวดเร็วอย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการประหยัดเพราะการผลิตที่ละมากๆ

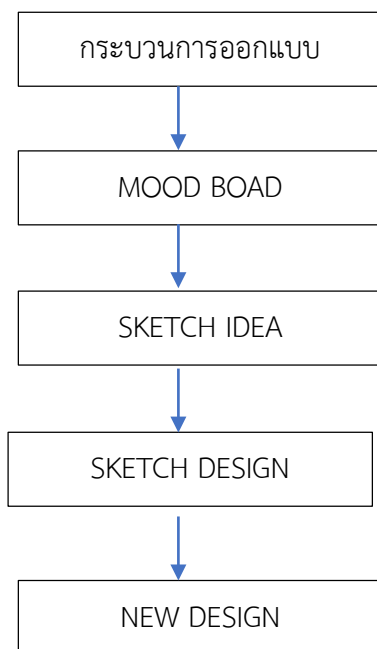
9. การบำรุงรักษาและซ่อมแซม (Maintenance)

ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดควรออกแบบให้สามารถบำรุงรักษา และแก้ไขซ่อมแซมได้ง่าย ไม่ยุ่งยากเมื่อมีการชำรุดเสียหายเกิดขึ้น ง่ายและสะดวกต่อการทำความสะอาดเพื่อช่วยยืดอายุการใช้งานของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งควรมีค่าบำรุงรักษาและการสึกหรอต่ำ ตัวอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องมือ เครื่องจักรกล เครื่องยนต์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ที่มีกลไกภายในซับซ้อน อะไหล่บางชิ้นย่อมมีการเสื่อมสภาพไปตามอายุการใช้งานหรือจากการใช้งานที่ผิดวิธี การออกแบบที่ดีนั้นจะต้องศึกษาถึงตำแหน่งในการจัดวางกลไกแต่ละชิ้น เพื่อที่จะได้ออกแบบส่วนของฝาครอบบริเวณต่างๆ ให้สะดวกในการถอดซ่อมแซมหรือเปลี่ยนอะไหล่ได้โดยง่าย นอกจากนี้การออกแบบยังต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ ร่วมด้วย เช่น การใช้ชิ้นส่วนร่วมกันให้มากที่สุด โดยเฉพาะอุปกรณ์ยึดต่อการเลือกใช้ชิ้นส่วนขนาดมาตรฐานที่หาได้ง่าย การถอดเปลี่ยนได้เป็นชุดๆ การออกแบบให้บางส่วนสามารถใช้เก็บอะไหล่ หรือใช้เป็นอุปกรณ์ส ารับการซ่อมบ ารุงรักษาได้ในตัว เป็นต้น

10. การขนส่ง (Transportation)

ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบควรคำนึงถึงการประหยัดค่าขนส่ง ความสะดวกในการขนส่ง ระยะทาง เส้นทาง การขนส่ง (ทางบก ทางน้ำหรือทางอากาศ) การกินเนื้อที่ในการขนส่ง (มิติความจุ กว้าง ี ยาว ู สูง ของรถยนต์ส่วนบุคคล รถบรรทุกทั่วไป ตู้บรรทุกสินค้า ฯลฯ) ส่วนการบรรจุหีบห่อ ต้องสามารถป้องกันไม่ให้เกิดการชำรุดเสียหายของผลิตภัณฑ์ได้ง่าย กรณีที่ผลิตภัณฑ์ที่ทำการออกแบบนั้นมีขนาดใหญ่ อาจต้องออกแบบให้ชิ้นส่วนสามารถถอดประกอบได้ง่าย เพื่อให้หีบห่อมีขนาดเล็กลง ตัวอย่างเช่น การออกแบบเครื่องเรือนชนิดถอดประกอบได้ ต้องสามารถบรรจุผลิตภัณฑ์ลงในตู้สินค้าที่เป็นขนาดมาตรฐานเพื่อประหยัดค่าขนส่งรวมทั้งผู้ซื้อสามารถทำการขนส่งและประกอบชิ้นส่วนให้เข้ารูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้โดยสะดวกด้วยตัวเอง งานออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดีจะต้องผสมผสาน ทั้งรูปแบบ(form) ประโยชน์ใช้สอย (function) กายวิภาคเชิงกล (ergonomics) และอื่นๆ ให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต แฟชั่น หรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นกับผู้บริโภคเป้าหมายได้อย่างกลมกลืนลงตัว มีความสวยงามโดดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางการตลาดและความเป็นไปได้ในการผลิตจำนวนมาก ส่วนการให้ลำดับความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความซับซ้อนของผลิตภัณฑ์นั้นๆ เช่น การออกแบบเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้าตามแฟชั่น อาจพิจารณาที่ประโยชน์ใช้สอย ความสะดวกสบายในการใช้ และความสวยงาม เป็นหลัก แต่สำหรับการออกแบบยานพาหนะ เช่น จักรยาน รถยนต์ หรือเครื่องบิน อาจต้องคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวครบทุกข้อหรือมากกว่านั้น

ขั้นตอนในการสร้างแนวคิดเพื่อใช้ในการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ตามกระบวนการต่อไปนี้



ภาพที่ 2. 2 แสดงกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์

จากภาพที่ 2.2 กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ สามารถสรุปได้ว่า ก่อนที่ออกแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ จะต้องศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภค และแสดงลักษณะต่างๆของผู้บริโภคในรูปแบบ MOOD BOARD จากแรงบันดาลใจและแนวคิดในรูปแบบ MOOD BOARD ทำการ SKETCH IDEA ในภาพรวม จากนั้นเลือกมา 5 แบบ แล้ว SKETCH DESIGN โดยกำหนดวัตถุประสงค์ แนวความคิดต่าง ๆ และเลือกมา 1 แบบ เป็น FINAL DESIGN และศึกษาองค์ประกอบต่างๆ เพื่อที่จะผลิต NEW PRODUCT ขึ้นขึ้น

2.5 แนวคิดและผลงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ

2.4.1 การสร้างรายได้ด้วยการพัฒนาอาชีพชุมชน

กลุ่มอาชีพชุมชน หมายถึง กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นใหม่จากการรวมตัวกันของตัวแทนในครัวเรือน ตั้งแต่ 5 ครัวเรือนขึ้นไปซึ่งผ่านการส่งเสริมสัมมาอาชีพชุมชนในระดับหมู่บ้านจำนวน 5 วันที่มีการประกอบอาชีพเดียวกันหรือประเภทอาชีพเดียวกัน (สำนักงานเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2560) ซึ่งการพัฒนาอาชีพจะสามารถทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นและทำให้เกิดการสร้างรายได้ภายในชุมชนได้โดยในแต่ละชุมชนจะมีรูปแบบการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป ดั่งงานวิจัยของ ทวี วัชรเกียรติศักดิ์ (2559) ทำการศึกษาเรื่อง การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับ

ชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนคือการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ชุมชนมีบทเรียนที่สำคัญ คือ การสร้างเสริมและขยายผล ภูมิปัญญา การเรียนรู้ของชุมชน และภาวะการนำในชุมชนด้วยตนเอง โดยมีแผนการพัฒนาอาชีพในแต่ละหมู่บ้านที่แตกต่างไปตามทรัพยากรและภูมิปัญญาแต่ละหมู่บ้าน เช่นเดียวกับ นางลักษณีย์ ตั้งปรัชญากุล กตัญญู แก้วทานาม และฉัตรรัตน์ เหล่าคมพญาจารย์ (2557) ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพนงาน อำเภอภมราไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีผลการศึกษาว่า การพัฒนากลุ่มอาชีพชุมชนควรมีการระดมทุนจากภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม ควรมีแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจน มีการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนมาเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และแสวงหาตลาดใหม่อยู่เสมอ สอดคล้องกับ ดวงพร กิจอาทร ศิริสรณ์เจริญ กมลลัมสกุล และทวี วัชรเกียรติศักดิ์ (2560) ศึกษาการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ระยะเวลาปฏิบัติการ ผลการสำรวจความพร้อมของพื้นที่ ชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุมีศักยภาพในการพัฒนา จัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีความเหมาะสมในด้านความพร้อมของทรัพยากรในพื้นที่ ทักษะด้านการผลิต/ภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมและสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และผู้บริหารอบต. ระยะเวลาปฏิบัติการ ดำเนินการประชุมระดมสมองร่วมกัน ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ผู้สูงอายุและคณะกรรมการและดำเนินการผลิตยาหม่องและพืชมะนาว โดยร่วมกัน แสวงหาความรู้และอบรมเชิงปฏิบัติการสมาชิกที่สนใจ มีคณะนักวิจัยช่วยพัฒนาตราสัญลักษณ์ ฉลากและบรรจุภัณฑ์ จนสามารถดำเนินการได้เองทั้งหมด จัดทำระเบียบข้อบังคับการบริหารจัดการและการวางแผนการดำเนินงานเชิงธุรกิจของกลุ่มเองโดยมีอบต.เป็นผู้ให้การสนับสนุนในระดับพื้นที่ ระยะเวลาติดตามและประเมินผล พบว่า การผลิตและการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในเชิงธุรกิจประสบความสำเร็จ ทำให้เกิดการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง คณะกรรมการก่อตั้งมีความพร้อม และพึงพอใจในผลการดำเนินงาน เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมทางการผลิต การตลาด การเงิน การบัญชีและการบริหารจัดการกลุ่มได้เองทั้งหมด ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการวิจัยมาจากการร่วมเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมของผู้สูงอายุกับนักวิจัยและอบต.ตลอดกระบวนการวิจัย นอกจากนี้ อัญชลี คงทอง (2553) ทำการศึกษาเรื่อง แบบอย่างในการพัฒนาอาชีพจักสานอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี พบว่าการพัฒนาอาชีพจักสานเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจักสานกับกลุ่มภายนอกชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการพูดคุย สำหรับการถ่ายทอดความรู้ เป็นลักษณะแบบกลุ่มครอบครัวหรือญาติ จากรุ่นสู่รุ่นและเพื่อนบ้าน ด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มในระยะเริ่มต้น ยังไม่มีกติการ่วมกันเป็นลายลักษณ์อักษร มีการพึ่งพาอาศัยกัน และช่วยเหลือกันจนสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ โดยปัจจัยหลักของความสำเร็จของการพัฒนาอาชีพของกลุ่มจักสาน ได้แก่ 1) ด้านผู้นำกลุ่ม ควรเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่มีอาชีพจักสานเป็นทุนเดิม มีการเต็มใจที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม เป็นผู้นำที่

เสียสละ อดทน มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าแสดงออกในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม 2) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ทางกลุ่มมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย จะทำให้กลุ่มมีความเหนียวแน่นต่อกัน มีพลังการทำงานที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งพตนเองได้ในที่สุด 3) ด้านการมีส่วนร่วม มีการทำงานในรูปแบบกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน 4) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มขึ้นที่จะสืบทอดอาชีพจักสาน และเพื่อฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ส่งเสริมประสบการณ์แล้วสืบทอดให้ลูกหลานรุ่นต่อไป ในลักษณะครูสอนศิษย์ พ่อสอนลูก พี่สอนน้อง ต่อไปเรื่อยด้วยการฝึกงานปฏิบัติจริง และ 5) ด้านการช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน กลุ่มจักสานควรได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน เช่น ด้านการประชาสัมพันธ์

2.4.2 การสร้างรายได้ด้วยธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชน หมายถึง "กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนอันประกอบด้วย กิจกรรมทางการผลิต กิจกรรมทางการขายผลผลิต กิจกรรมการซื้อ และการบริโภคของชุมชน (สุพรรณิ อัครศิริเลิศ และ กุศล ฐิณะกุล, 2545) โดยธุรกิจชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งในการยกระดับรายได้ ชีวิตความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่เป็นคนส่วนใหญ่แต่ยากจนที่สุดของประเทศ ซึ่งการยกระดับรายได้นั้นในการประกอบธุรกิจชุมชนควรมุ่งเน้นสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัตถุดิบในชุมชน โดยคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน

โดยแนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จสามารถนำแนวคิดหลาย ๆ ด้านมาผสมผสานกัน อาทิ การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานดังงานวิจัยของ ขวัญกมล ดอนขวาและคณะ (2556) ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และความรู้คู่คุณธรรม มีผลกระทบโดยตรงต่อการจัดการธุรกิจชุมชนในด้านการผลิต การจัดการด้านทรัพยากร การจัดการด้านการตลาด การจัดการด้านทรัพยากร และการจัดการด้านบัญชีและการเงิน นอกจากนี้ยังพบอีกว่าการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการพัฒนาธุรกิจชุมชนเพื่อให้เกิดการสร้างรายได้ ดังงานวิจัยของ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์ (2556) ซึ่งทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่าวิสาหกิจชุมชนมักจะประสบปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านบัญชีและการเงิน ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และปัญหาด้านทุนการผลิตดังนั้นแนวทางในการพัฒนาคือหน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ทั้งในด้านการให้ความรู้ การพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ การสนับสนุนด้านการตลาด และการกำหนดระเบียบต่าง ๆ เพื่อสนับสนุน

วิสาหกิจชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสัญญา เคนาภูมิ เสาวลักษณ์ โกศล กิตติอัมพร และภักดี โพธิ์สิง (2559) ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่าการบริหารจัดการ ธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลานั้นจะต้องมีการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพทั้งด้านการผลิต การตลาด การเงินและบัญชี รวมถึงการบริหารจัดการกลุ่ม

2.4.3 แนวทางการสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ

ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุเองส่วนใหญ่ยังมีความต้องการที่จะทำงานและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวทั้งในด้านอาชีพหลักและอาชีพเสริมเพื่อแบ่งเบาภาระให้แก่ลูกหลาน ซึ่งรูปแบบการสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุนั้น (นิภาพรรณ งามวิทยาพงศ์ กนิษฐา ปวีระโยธิน ศศิธร อุดมทรัพย์ และกนกวรรณ แซ่จั้ง, 2555) ได้ทำการถอดบทเรียนในมิติการสร้างงาน อาชีพ และรายได้ ผู้สูงวัย และพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อหารายได้หลักในการเลี้ยงชีพหรือเลี้ยงดูครอบครัวมากนักอาชีพที่ทำเป็นเพียงอาชีพเสริมเพื่อหารายได้ช่วยลูกหลาน โดยลักษณะอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ คือ งานที่ใช้แรงงานน้อย การแบ่งงานควรแบ่งตามอายุและความสามารถของผู้สูงอายุ อาชีพ ความรู้และภูมิปัญญาเดิมของผู้สูงอายุในชุมชนด้วย ในทำนองเดียวกับ จริญญา วงษ์พรหมและคณะ (2558) ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ และพบว่าลักษณะงานที่เป็นอาชีพของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบอาจมีการทำทั้งในรูปแบบเป็นกลุ่มและอาชีพอิสระที่กำหนดประเภทการทำงาน ช่วงเวลาในการทำงานเองได้ โดยอาศัยประสบการณ์ทักษะที่สะสมมาในการประกอบอาชีพ ซึ่งลักษณะงานที่เหมาะสมนั้น ควรเหมาะสมกับวัยและสมรรถนะทางร่างกาย ในขณะที่ นนทยา อธิธิชินบัญชา (2559) ได้ทำการศึกษาแนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่าการที่จะสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุนั้นเพื่อให้ประสบความสำเร็จนั้นสามารถทำได้โดยใช้ PINS Model หรือโมเดลเข็มหมุด ประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วม (Participation: P) ด้านความสนใจ ความถนัดของผู้สูงอายุ และผลประโยชน์ที่จะได้รับ (Interest: I) ด้านการสร้างเครือข่าย (Network: N) และด้านการสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐและภาคเอกชน (Support: S)

ในขณะที่จริญญา วงษ์พรหม และคณะ (2558) ทำการวิจัยเรื่องกลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบพบว่า ลักษณะผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบที่ศึกษาเป็นผู้สูงอายุที่ทำงานมาต่อเนื่อง ตั้งแต่วัยหนุ่มสาว และมีความตั้งใจที่จะทำงานต่อจนกว่าจะทำไม่ไหว แม้ว่าจะมีอายุมากกว่า 60 ปี ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอก ระบบส่วนใหญ่ทำงานโดยใช้ความรู้ และประสบการณ์เดิม เป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับถ่ายทอดกัน นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้สูงอายุมีการ

เปลี่ยนแปลงอาชีพน้อยมาก โดยงานที่ทำส่วนใหญ่ไม่เน้นการแข่งขัน หรือการขยายงานที่เกินความสามารถ แต่เน้นรายได้พอเลี้ยงตัวเองและแบ่งเบาภาระช่วยครอบครัว และผู้สูงอายุในเมือง มีความจำเป็นในการทำงานเพื่อหา รายได้มากกว่าผู้สูงอายุในชนบท ลักษณะงานที่เป็นอาชีพของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในทุกพื้นที่ทั้งที่อยู่ในกลุ่มและทำอาชีพอิสระเต็มส่วนใหญ่ มีอิสระในการทำงาน คือ สามารถกำหนดประเภทของงานและช่วงเวลาทำงานได้ มีระยะเวลาในการทำงาน ทำทุกวัน แต่ไม่ได้ทำทั้งวัน ตลอดจนใช้ชุดประสบการณ์ ทักษะ ที่สะสมอยู่ในตัวผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้และมีลักษณะงานที่เหมาะสมกับวัยและสมรรถนะทางร่างกายของผู้สูงอายุ เช่น งานหัตถกรรม (ทอผ้า ทอเสื่อ จักสาน ฯลฯ) งานค้าขาย (อาหาร เครื่องดื่ม ของชำ) งานบริการ (เครื่องซักผ้าหยอดเหรียญ มอเตอร์ไซค์รับจ้าง ฯลฯ) ผลิตภัณฑ์หรืองานของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในกลุ่มที่ศึกษาจะเป็นงานหัตถกรรม ขาย อาหารและเครื่องดื่ม ขายของชำ และรับจ้างและบริการทั่วไป

นอกจากนี้ นิตยา ทวีชีพ, พิทักษ์ จันทรเจริญ, ประภาภรณ์ มูลแสดง, วัชรินทร์ จิตุชัย และจิรัชญา คงชาติไทย (2015) ได้ศึกษา ต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดยมีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อ พัฒนาระบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการพัฒนาต้นแบบต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนคือ การวางแผนการปฏิบัติตามแผนการสังเกตผล และการสะท้อนผล สรุปได้ว่า 1) ขั้นตอนการวางแผน พบว่า เกิดปัญหาทั้งหมด 7 ปัญหา โดยได้วางแผนปัญหาที่พบมากที่สุด 3 ประเด็นหลัก คือ ผู้สูงอายุมีการว่างงานจำนวนมาก ขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างอาชีพเสริม และขาดการสนับสนุนทางสังคม 2) ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน พบว่า เกิดการคัดเลือกแกนนำผู้สูงอายุ เพื่อประสานงานในการดำเนินงานฝึกวิชาชีพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา ร่วมสนับสนุนการฝึกวิชาชีพโดยมีการจัดเวทีประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน 3) ขั้นตอนการสังเกตผล หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาได้มีส่วนร่วม ในกระบวนการฝึกวิชาชีพ เกิดการรวมกลุ่ม ประสานความร่วมมือซึ่งกันและกันในการปฏิบัติกิจกรรมมากขึ้น และเปิดโอกาสให้ทุกส่วนได้เข้ามาร่วมในการเป็นสมาชิกของ SME เพื่อสร้างเครือข่ายการลงทุน การประกอบอาชีพ และการตลาด และ 4) ขั้นตอนสะท้อนผล พบว่า ผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน หลังจากฝึกวิชาชีพมีความรู้ และทักษะเพิ่มขึ้นก่อนฝึกวิชาชีพ ส่วนทัศนคติของผู้สูงอายุได้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และการพัฒนาทักษะ

วิไลลักษณ์ พรหมเสนและคณะ (2560) ศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำปางต่อการส่งเสริมการมีงานทำและการสร้างรายได้แก่ผู้สูงอายุ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการมีงานทำและการสร้างรายได้แก่ผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 83 แห่ง 2) ผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง จำนวน 400 คน 3) กลุ่ม องค์กร และหน่วยงานที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการให้บริการด้านการส่งเสริมอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ ในจังหวัดลำปางจำนวน 8 แห่งเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และประเด็นคำถามการเจาะลึกกลุ่มย่อย ผลการวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการส่งเสริมการสร้างอาชีพและการสร้างรายได้แก่ ผู้สูงอายุ แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ครบทุกชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไขหลักที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน คือ งบประมาณ สำหรับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ 1) สร้างความรู้ ความเข้าใจ และมอบหมายภาระงานเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุด้านการมีงานทำและการสร้างรายได้ให้แก่บุคลากรอย่างชัดเจน และควรมีการจัดทำระบบฐานข้อมูลศักยภาพผู้สูงอายุให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง และ 2) ประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนโดยบูรณาการดำเนินงานงบประมาณ บุคลากรหรือการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย

จากการทบทวนแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว คณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นสำคัญ มีกระบวนการที่สำคัญได้แก่ การร่วมตัดสินใจร่วมกัน การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน การรับผลประโยชน์ร่วมกัน และการประเมินผลกิจกรรมที่ร่วมปฏิบัติร่วมกัน โดยคำนึงถึงพื้นฐานทักษะและความสามารถที่กลุ่มในชุมชนมี

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และ 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยเน้นการลงมือปฏิบัติ (Action Oriented) ของชุมชน เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งวิธีวิจัยที่นำมาใช้ดำเนินงานวิจัย มีดังนี้

- 3.1 กลุ่มเป้าหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 วิธีการดำเนินการวิจัย
- 3.4 วิธีวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.5 การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ

3.1 กลุ่มเป้าหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูล

พื้นที่เป้าหมายในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งได้มีการพัฒนาโจทย์การวิจัยจากความต้องการในพื้นที่ (Research mapping) ภายใต้การดำเนินการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดให้มีการออกแบบการวิจัยเชิงพื้นที่ วิเคราะห์ศักยภาพ โจทย์วิจัย และจัดเวทีเชื่อมโยงประเด็นและโจทย์วิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจาก TCNAP/RECAP นอกจากนี้มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเตรียมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดการข้อมูลสู่การวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ และลงนามความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคู่ความร่วมมือและเครือข่าย ในระหว่างวันที่ 15-17 พฤษภาคม 2560 ณ ห้องประชุมใบค่า 1 โรงแรมใบบุญแกรนด์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย (รายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นกินดีอยู่ดีอย่างยั่งยืน, 2560) โดยผู้บริหารเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้เล็งเห็นความสำคัญ

ของสังคมผู้สูงอายุซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงได้เข้าร่วมโครงการวิจัยเพื่อเน้นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมครั้งนี้

นอกจากนี้ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ที่เกี่ยวข้องกับกรวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. คณะกรรมการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ
3. กลุ่มผู้สูงอายุชาวไทยในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
4. เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนประจำเทศบาลตำบลหนองแก ในฐานะนักวิจัยที่รับผิดชอบ

โครงการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้สูงอายุพื้นที่ในตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

5. เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

6. เจ้าหน้าที่การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยเน้นการลงมือปฏิบัติ (Action oriented) ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชนด้วยนักวิจัยร่วมกับผู้มีส่วนร่วม ร่วมกันเรียนรู้เรื่องชุมชนของตนเอง เห็นปัญหาของชุมชน เพื่อหาทางแก้ปัญหาของคนในชุมชนร่วมกัน และทุกคนในชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาและรับผลของการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง และทุกขั้นตอนมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย (Phuangsomjit, 2014) ซึ่งมีส่วนร่วมในการคิดการตัดสินใจ ร่วมในการดำเนินงาน ร่วมในการรับผลประโยชน์ และร่วมในการประเมินผล โดยกระบวนการวิจัยมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการศึกษาบริบท 2) ขั้นตอนการกำหนดปัญหา 3) ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย 4) ขั้นตอนการติดตาม ปรับปรุงและแก้ไขระหว่างกรปฏิบัติงานวิจัย และสรุปผลวิจัย แต่ละขั้นตอนการศึกษาวิจัยอาศัยการมีส่วนร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตามปัจจัยที่ต้องการศึกษา และการเลือกด้วยความสมัครใจ ของกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แบบคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นคำถามปลายเปิด ประกอบด้วยคำถามหลัก คำถามรอง และคำถามเจาะลึกอย่างละเอียด เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบททั่วไปของเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และสภาพปัจจุบันของการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการผลิตสินค้าเพื่อสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และเพื่อใช้เก็บข้อมูลในการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อได้ความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
4. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Search) เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบททั่วไปของเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และเพื่อได้แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
5. การปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อใช้ฝึกกิจกรรมการผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

3.3 วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นหลักในการวิจัยครั้งนี้ และสามารถกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.3.1 การเตรียมการ

ประสานงานเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ แนวทางการดำเนินโครงการวิจัย และนัดหมายการลงพื้นที่กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

3.3.2 การดำเนินการ

รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อดำเนินการศึกษาริบททั่วไปของพื้นที่เป้าหมาย ช่วยให้เกิดความเข้าใจในความเป็นชุมชน เป็นข้อมูลที่สะท้อนวิถีการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนซึ่งแต่ละชุมชน ย่อมมีวิถีการดำรงชีวิต ทั้งทางเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม การปกครอง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิสังคมของแต่ละชุมชนแตกต่างกันไป ดังนั้นในการศึกษาริบทครั้งนี้ เป็นแนวทางในการประเมินศักยภาพชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ศักยภาพในด้านผู้นำชุมชน ศักยภาพในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจ ศักยภาพในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงข้อจำกัดทางชุมชนในการพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน ผู้วิจัยสร้างความเข้าใจในการทำวิจัย ดังนี้



ภาพที่ 3. 1 การดำเนินการสนทนากลุ่มที่ห้องประชุมเทศบาลตำบลหนองแก

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (8 กุมภาพันธ์ 2561)



ภาพที่ 3.1 การดำเนินการสนทนากลุ่มที่ห้องประชุมเทศบาลตำบลหนองแก (ต่อ)
ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (8 กุมภาพันธ์ 2561)

ขั้น 1 การศึกษาบริบทชุมชน

1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับ คณะกรรมการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมตำบล เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และร่วมกันให้ข้อมูลสภาพปัจจุบันของบริบทเกี่ยวกับการหารายได้ของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับความเชี่ยวชาญในการผลิตสินค้าในชุมชน และร่วมสนทนาเพื่อค้นหาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561 เวลา 9.00-16.00 น. ที่เทศบาลตำบลหนองแก มีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวน 30 คน

2) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มรวมถึงการรวบรวมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชนและบริบทเฉพาะของผลิตภัณฑ์สุขภาพที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

ขั้น 2 การกำหนดปัญหาและความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์

การกำหนดปัญหาและความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผู้วิจัยดำเนินการจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อยโดยประสานเจ้าหน้าที่ในเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อแจ้งให้กลุ่มอาชีพที่ต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง ได้เข้าร่วมประชุมในวันที่ 9 พฤศจิกายน 2561 เวลา 9.00-16.00 ณ ศาลาประชาคมบ้านหนองแกกลางหมู่ที่ 10 ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มทอผ้า สมาชิกกลุ่มจักสาน ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมตำบล รวมทั้งสิ้น 49 คน เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของแต่ละกลุ่มและวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการเข้าไปดูกระบวนการผลิตของแต่ละกลุ่มอาชีพ



ภาพที่ 3. 2การดำเนินการสนทนากลุ่มที่ศาลาประชาคมบ้านหนองแกกลางหมู่ที่ 10

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (9 พฤศจิกายน 2561)



ภาพที่ 3.2 การดำเนินการสนทนากลุ่มที่ศาลาประชาคมบ้านหนองแกกลางหมู่ที่ 10 (ต่อ)
ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (9 พฤศจิกายน 2561)



ภาพที่ 3. 2 การดำเนินการสนทนากลุ่มที่ศาลาประชาคมบ้านหนองแกกลางหมู่ที่ 10 (ต่อ)
ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (9 พฤศจิกายน 2561)



ภาพที่ 3. 3 การเยี่ยมชมสถานที่ดำเนินการผลิตของกลุ่มอาชีพจักสาน
ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (9 พฤศจิกายน 2561)

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการดำเนินงานในข้อที่ 2 และ 3 มาสรุปความเห็นร่วมกับสมาชิกในที่ประชุมเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกกลุ่มอาชีพที่มีศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องจักสาน ตั้งอยู่ หมู่ที่ 2 ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เนื่องจากผลิตภัณฑ์ปัจจุบันมีรูปแบบเดิมๆ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้หลากหลาย จึงอยากเรียนรู้การย้อมสีธรรมชาติด้วยต้นคล้าเพื่อนำไปเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มต่อไป

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับหัวหน้ากลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องจักสาน ได้แก่ นางสุดใจ อิทนทรชัย และสมาชิกกลุ่ม 2 คน ได้แก่ นางบุญฮอง ทุ่งจันทร์ และ นางหนูพัช จันทะโพธิ์ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2561 เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการเตรียมการ อุปกรณ์ที่ใช้ในการสานกระติบข้าว โดยเฉพาะวัตถุดิบที่มีในพื้นที่ เพื่อเตรียมการปฏิบัติการย้อม



ภาพที่ 3. 4 การสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องจักสาน

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (5 ธันวาคม 2561)

ขั้น 3 การทดลองปฏิบัติการและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ

การทดลองและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพผู้วิจัยทำการประสานวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการออกแบบและการย้อมสีธรรมชาติ มาร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการ การปฏิบัติการ เรื่องการออกแบบลวดลายและการย้อมสีธรรมชาติด้วยต้นคล้า คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยทวี บุขผา อาจารย์สาขาวิชา ดิจิตอลอาร์ต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทดลองการย้อมสีธรรมชาติกับสมาชิกกลุ่ม ในวันที่ 19 ธันวาคม 2561



ภาพที่ 3. 5 การปฏิบัติการย้อมสีธรรมชาติ

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (19 ธันวาคม 2561)



ภาพที่ 3. 5 การปฏิบัติการย้อมสีธรรมชาติ (ต่อ)
ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (19 ธันวาคม 2561)

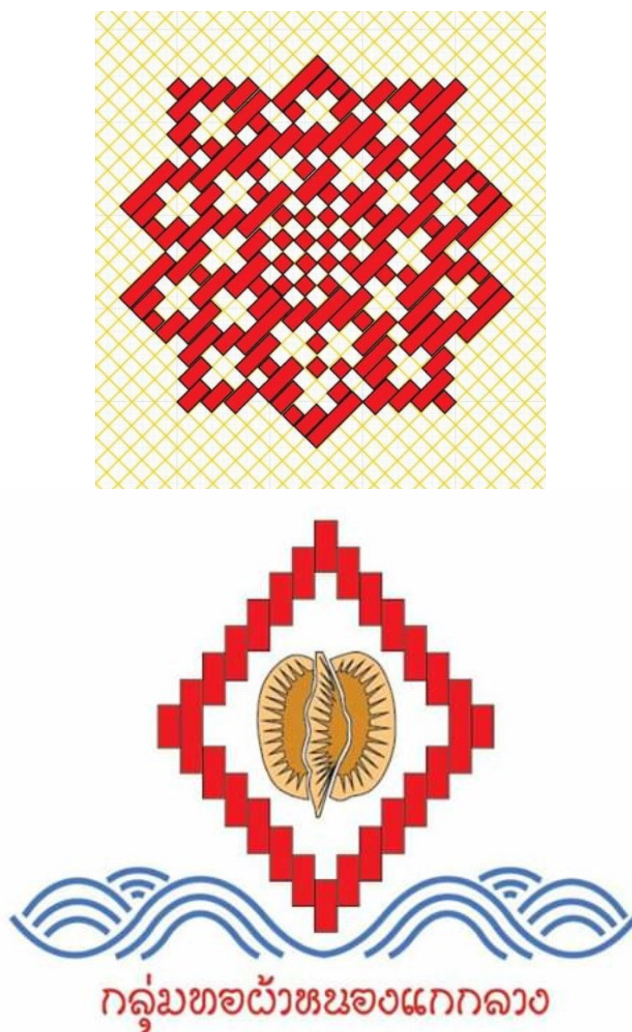


ภาพที่ 3. 6 วัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (19 ธันวาคม 2561)

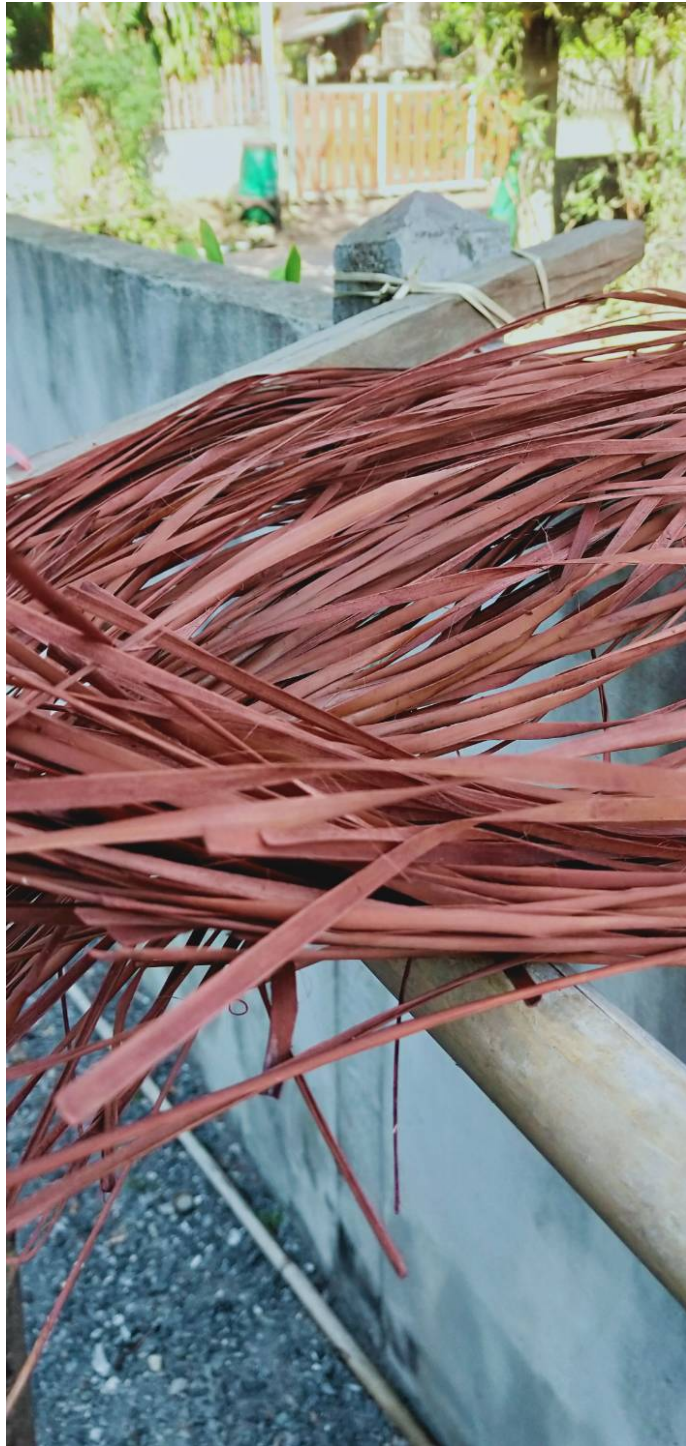
ขั้น 4 การติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง

การติดตามและประเมินผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน หัวหน้าและสมาชิกในกลุ่มอาชีพบ้านสระแก้วผลิตเครื่องจักสาน เพื่อติดตามผลจากการย้อมสีธรรมชาติต้นคล้าและการออกแบบลวดลายใหม่ว่าสามารถขายได้หรือไม่ แล้วผู้บริโภคมองความคิดเห็นอย่างไร รวมทั้งคืนข้อมูลให้ชุมชน ในวันที่ 17 เมษายน 2561



ภาพที่ 3. 7 การออกแบบโลโก้และลวดลายที่สื่อเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก

ที่มา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยทวี บุขผา อาจารย์สาขาวิชา ดิจิตอลอาร์ต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
(19 ธันวาคม 2561)



ภาพที่ 3. 8 เส้นคล้ายสีแดงที่ได้จากการย้อมสีด้วยธรรมชาติ

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (19 ธันวาคม 2561)



ภาพที่ 3. 9 รูปผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการพัฒนาการย้อมสีธรรมชาติของเส้นคล้า

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (17 เมษายน 2561)

3.3.3 ขั้นการประเมินผล

1. สรุปผลการวิจัย
2. จัดทำรายงานผลวิจัย และเผยแพร่ผลงานวิจัย

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตีความหมายปรากฏการณ์ที่เป็นข้อค้นพบ ซึ่งเป็นการสรุปแนวคิดรวบยอดออกเป็นประเด็นสำคัญที่ค้นพบ

3.5 การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ

วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยทำการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ ต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคลกัน จะสอดคล้องกันหรือไม่ และทำการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือการรวบรวมข้อมูลต่างกัน เพื่อ

รวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตจากการสนทนากลุ่มหรือสัมภาษณ์ และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และ 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้จะนำเสนอวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาโดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 บริบทของกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

เทศบาลตำบลหนองแก มีที่ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร และไกลสุด 25 กิโลเมตร อยู่ห่างจากจังหวัดหนองบัวลำภู เป็นระยะทาง 27 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับเขต ตำบลโนนขมิ้น อำเภอมืองหนองบัวลำภู ทิศใต้ ติดกับเขต ตำบลเมืองใหม่ อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ทิศตะวันออก ติดกับเขต ตำบลบ้านพร้าวและตำบลหัวนา อำเภอมืองหนองบัวลำภู ทิศตะวันตก ติดกับเขต ตำบลกุดสะเทียนและตำบลโนนม่วง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีเนื้อที่ทั้งหมด 38,156.25 ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่ชุมชน ถนน แหล่งน้ำ สาธารณประโยชน์ มีพื้นที่ 844 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตร 30,500 ไร่ โดยมีจำนวนครัวเรือนและประชากรในแต่ละหมู่บ้านของเทศบาลตำบลหนองแกประชากรทั้งสิ้น 8,290 คน แบ่งเป็นชาย 4,257 คน หญิง 4,033 คน จำนวนครัวเรือนมี 1,952 ครัวเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ย 132 คน/ตารางกิโลเมตร และมีหมู่บ้านจำนวน 11 หมู่บ้าน ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 จำนวนครัวเรือนและประชากรในแต่ละหมู่บ้านของตำบลหนองแก

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ครัวเรือน	ประชากร ชาย	ประชากร หญิง	รวม	ร้อยละ
1	หนองแก	216	394	387	781	9.42
2	บ้านสระแก้ว	262	583	503	1,086	13.10
3	บ้านทุ่งกกทัน	175	396	361	757	9.13
4	บ้านหนองฝื่อ	191	417	401	818	9.87
5	บ้านโนนประดู่	102	209	193	402	4.85
6	บ้านหนองโก	199	441	452	893	10.77
7	บ้านสำราญสุข	192	382	388	770	9.29
8	บ้านหนองแกเหนือ	203	497	450	947	11.42
9	บ้านพุทธโรสงค์	84	186	181	367	4.43
10	บ้านหนองแกกลาง	170	369	388	757	9.13
11	บ้านหนองฝื่อน้อยพัฒนา	158	383	329	712	8.59
	รวม	1,952	4,257	4,033	8,290	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่าหมู่บ้านที่ 2 คือ บ้านสระแก้ว มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ 1,086 คน คิดเป็นร้อยละ 13.10 รองลงมา คือ หมู่บ้านที่ 8 บ้านหนองแกเหนือ มีประชากร 947 คน คิดเป็นร้อยละ 11.42 และหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ หมู่บ้านที่ 9 บ้านพุทธโรสงค์ มีประชากร 367 คน คิดเป็นร้อยละ 4.43

ช่วงอายุของประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู แสดงดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4. 2 จำนวนช่วงอายุของประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก

ประชากร	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
จำนวนประชากร ต่ำกว่าอายุ 18 ปี	1,001	909	1,910	23.04
จำนวนประชากรระหว่างอายุ 18-60 ปี	2,819	2,702	5,521	66.60
จำนวนประชากรระหว่างอายุ 60 ปีขึ้นไป	411	448	859	10.36
	4,231	4,059	8,290	100

จากตารางที่ 4.2 พบว่าผู้สูงอายุมีจำนวน 859 คน คิดเป็นร้อยละ 10.36 โดยเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือ เพศหญิง จำนวน 448 คิดเป็นร้อยละ 52 และเพศชาย จำนวน 411 คิดเป็นร้อยละ 48

การประกอบอาชีพของประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู แสดงดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4. 3 ข้อมูลการประกอบอาชีพของประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก

ที่	อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1	เกษตรกร	3,926	47.79
2	ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	50	0.61
3	พนักงานหน่วยงานเอกชน	110	1.34
4	ธุรกิจส่วนตัว	8	0.10
5	ค้าขาย	47	0.57
6	รับจ้างทั่วไป	804	9.79
7	นักเรียน/นักศึกษา	1,100	13.39
8	อื่นๆ	2,170	26.42
	รวม	8,215	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่าประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีการประกอบอาชีพมากที่สุด คือ เป็นเกษตรกร จำนวน 3,926 คน คิดเป็นร้อยละ

47.79 รองลงมา คือ อาชีพอื่นๆ จำนวน 2,170 คิดเป็นร้อยละ 26.42 และที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 0.10

ประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีโครงสร้างรายได้ของครัวเรือน ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 โครงสร้างรายได้ของครัวเรือน

ที่	ระดับรายได้เฉลี่ยต่อปี	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
1	ต่ำกว่า 23,000 บาท	108	5.53
2	23,000 บาท ขึ้นไป	1,844	94.47
	รวม	1,952	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่าประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีโครงสร้างรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี 23,000 บาทขึ้นไป มี 1,844 คน คิดเป็นร้อยละ 94.47 และมีรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี ต่ำกว่า 23,000 บาท มี 108 คน คิดเป็นร้อยละ 5.53

โรงเรียนภายในเขตเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มี 6 แห่ง แบ่งเป็น โรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนกุดหานสามัคคี โรงเรียนบ้านสำราญสุข โรงเรียนบ้านหนองโกโนนประคูวิทยา และโรงเรียนหนองแกสระแก้ววิทยา มีโรงเรียนชุมชน 1 แห่ง และโรงเรียนการศึกษานอกระบบ 1 แห่ง

วัดในเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มี 10 วัด ได้แก่ วัดศรีอัมพร หมู่ที่ 2 วัดป่าหนองแก หมู่ที่ 2 วัดจันทาราม หมู่ที่ 11 วัดอานวยฐาติการราม หมู่ที่ 4 วัดศรีสง่า หมู่ที่ 5 วัดโพธิ์ทอง หมู่ที่ 3 วัดศรีวิไล หมู่ที่ 6 วัดสุขสำราญ หมู่ที่ 7 วัดใหม่สมัยราษฎรพัฒนา หมู่ที่ 3 และวัดป่าบ้านหนองโก หมู่ที่ 6

โรงพยาบาลในเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภูมีเพียง 1 แห่ง สถานีตำรวจชุมชน 1 แห่ง และสถานีดับเพลิง 1 แห่ง

แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ลำห้วย 11 สาย และหนองน้ำและอื่นๆ 5 แห่ง อีกทั้งแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ฝาย 5 แห่ง บ่อโยก 25 แห่ง และบ่อน้ำขนาดใหญ่ 6 แห่ง

ธุรกิจพาณิชย์และการบริการในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู 124 แห่ง ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ข้อมูลจำนวนธุรกิจพาณิชย์และการบริการในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก

ที่	ธุรกิจ	แห่ง	ร้อยละ
1	โรงงานผลิตแป้งขนมจีน	1	0.81
2	ปั้มน้ำมันหัวจ่ายอัตโนมัติ	9	7.26
3	ปั้มหยอดเหรียญ	1	0.81
4	ร้านจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ด	50	40.32
5	โรงสีข้าว	19	15.32
6	ร้านจำหน่ายอาหาร	20	16.13
7	ร้านจำหน่ายสินค้าวัสดุก่อสร้าง	2	1.61
8	ร้านจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร	2	1.61
9	ร้านเสริมสวย	4	3.23
10	ร้านซ่อมรถ	5	4.03
11	ร้านอินเทอร์เน็ตร้านเกมส์	3	2.42
12	โรงกลึง	1	0.81
13	โรงขนมจีน	5	4.03
14	ร้านซ่อมเสื้อผ้า	1	0.81
15	ร้านกระจกและโลหะ	1	0.81
	รวม	124	100

จากตารางที่ 4.5 พบว่าธุรกิจพาณิชย์และการบริการในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีจำนวน 124 แห่ง จำนวนร้านจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ด มีถึง 50 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 40.32 รองลงมาคือ จำนวนร้านอาหาร มี 20 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 16.13

จุดเด่นของพื้นที่ในตำบลหนองแก เป็นพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่บางส่วนมีป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการเพาะปลูก ทำนาทำไร่ ทำสวน และมีพื้นที่ติดป่าสงวนแห่งชาติหนองเรือและป่าสาธารณประโยชน์หินฮาว ซึ่งเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอาศัยเป็นแหล่งเก็บของป่ามาขายและดำรงชีวิตได้ตลอดปี

การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต

การรวมกลุ่มกันในการผลิตสินค้าของผู้สูงอายุในตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ตามศักยภาพของพื้นที่สำหรับการสร้างรายได้ตามความสนใจและความเชี่ยวชาญของ

แต่ละคน โดยมีรายละเอียดการรวมกลุ่มสร้างรายได้ในชุมชน ข้อมูล ณ ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561 เวลา 9.00-16.00 น. ที่เทศบาลตำบลหนองแก มีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวน 30 คน สรุปได้ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 กลุ่มผลิตสินค้าเพื่อการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุในตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

ที่	กลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน	จำนวนสมาชิก
1	ดอกไม้จันทร์	12 คน
2	ไม้กวาดทางมะพร้าว	4 คน
3	พานบายศรี	8 คน
4	ดนตรีพื้นบ้าน	10 คน
5	จักสาน	20 คน
6	แจ่วบอง	6 คน
7	ทอผ้า	28 คน

จากตารางที่ 4.6 พบว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพให้สามารถประกอบเป็นอาชีพด้วยการพึ่งพาตนเองนั้น พื้นฐานที่สำคัญจำเป็นต้องให้ผู้สูงอายุในชุมชนรู้จักศักยภาพของตัวเอง รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จากทั้ง 7 กลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกภายในกลุ่มดังกล่าว ซึ่งกลุ่มดังกล่าวยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน ไม่มีการจัดโครงสร้างการบริหารงาน หรือสถานที่ในการประกอบการผลิตที่ชัดเจน แต่จะใช้พื้นที่ในบ้านของสมาชิกแต่ละคนในการผลิตสำหรับการทำเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำนา ไร่ สวน ซึ่งผลการดำเนินงานจากการรวมกลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน มีรายได้ไม่แน่นอน และผู้สูงอายุบางคนที่อยู่ในกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนมีหนี้สิน มีค่าจ่ายจากการซื้อห่วย รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นจากปัญหาสุขภาพ เนื่องจากพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่ปลูกอ้อยเป็นจำนวนมาก เพราะพื้นที่อยู่ใกล้โรงงานน้ำตาล จึงทำให้ประชากรในพื้นที่ประสบปัญหาด้านสารเคมีที่ใช้ในการปลูก และการเผาอ้อยทำให้เกิดเขม่าควันในพื้นที่ชุมชน

อย่างไรก็ตามพบว่าจากการสนทนากลุ่มพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ชอบการมาเรียนที่โรงเรียนผู้สูงอายุเพราะได้ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะการได้มาเจอเพื่อนและได้มีการร้องรำ สร้างความสนุกสนานกันภายในกลุ่มโดยการให้ชุมชนทำการวิเคราะห์ตนเอง เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัญหา รู้จุดแข็ง

จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสที่เป็นไปได้ อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพได้ด้วยตนเอง โดยมีจุดเน้นที่การพึ่งพาตนเอง ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำเองในชุมชนและปลอดภัยไม่เป็นอันตราย

จากการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับคณะกรรมการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ตัวแทนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และร่วมกันให้ข้อมูลสภาพปัจจุบันของบริบทเกี่ยวกับการหารายได้ของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561 เวลา 9.00-16.00 น. ที่เทศบาลตำบลหนองแก มีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวน 30 คน

ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม พบว่าทางพื้นที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดมีการทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุในตำบลหนองแกได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีการจัดการเรียนอยู่ 2 รุ่น โดยนักเรียนผู้สูงอายุมาเข้าเรียนทุกวันพุธ เป็นระยะเวลา 20 สัปดาห์ โดยมีเนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การฝึกอาชีพ ได้แก่ จักสาน ดอกไม้จันทร์ กระทบใบกล้วย
2. การจัดทำบัญชีครัวเรือน
3. เศรษฐกิจพอเพียง
4. งานฝีมือต่าง ๆ
5. กฎหมายและสิทธิประโยชน์ผู้สูงอายุ
6. จิตอาสาเพื่อชีวิตและสังคม
7. การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสาร
8. การใช้ชีวิตในวัยผู้สูงอายุ
9. การเสวนาแลกเปลี่ยน
10. การออมในวัยผู้สูงอายุ
11. ด้านสุขภาพ สุขภาพกาย (3 อ) อาหารโภชนาการ
12. การออกกำลังกาย
13. อารมณ์และการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ในผู้สูงอายุ
14. การดูแลสุขภาพช่องปาก
15. สุขภาพใจ
16. กิจกรรมนันทนาการ/กิจกรรมเข้าจังหวะ/ดนตรี/ร้องเพลง
17. การออกกำลังกาย

18. การวางแผนไทย/ธรรมชาติบำบัด
19. การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและที่พักอาศัยในวัยผู้สูงอายุ และ
20. งานฝีมือต่าง ๆ การฝึกอาชีพในผู้สูงอายุ

ผลจากการสนทนากลุ่มพบว่าผู้สูงอายุบางคนมีความเชี่ยวชาญในการทำผลิตภัณฑ์ มีการรวมกลุ่มในการสร้างรายได้ ซึ่งจะเป็นการเริ่มต้นในการรวมกลุ่มในระยะแรก มีการร่วมกันลงทุน ร่วมกันผลิตแต่จะแยกกันทำแต่ละบ้านของสมาชิก และมีการพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันภายในกลุ่มเมื่อต้องการจะแจ้งข่าวสาร ซึ่งยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในรูปแบบวิสาหกิจ ชุมชน ไม่มีการจัดโครงสร้างการบริหารงาน ไม่มีสถานที่ในการประกอบการผลิตที่ชัดเจน ไม่มีสถานที่จำหน่าย และความต้องการของตลาดไม่ต่อเนื่อง ทำให้มีรายได้ไม่ชัดเจน และขายได้ในบางเวลาที่มีหน่วยงานมาให้การสนับสนุน

4.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุตำบลหนองแก อำเภอสcribunเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

จากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ ในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสcribunเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ด้วย กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผน (Planning) สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ

จากการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกภายในกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มจักสานเป็นกลุ่มที่พร้อมต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะตัวประธานกลุ่มและผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพเครื่องจักสาน ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น และการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม และการตระหนักปัญหาการใช้สารเคมีในการย้อมสีที่ส่งผลกระทบต่อตัวผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยเฉพาะจักสานกระติบข้าวซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ห่อหุ้มสัมผัสโดยตรงกับข้าวเหนียวร้อนๆ ที่มีโอกาสให้สีของกระติบข้าวเหนียวมีการปนเปื้อนระหว่างที่มีการบริโภคได้ถ้าสีนั้นมาจากการย้อมสีเคมี นอกจากนั้นทางกลุ่มอาชีพเครื่องจักสาน ยังมีความต้องการให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม มีการพัฒนาตลาดให้สื่อเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก อำเภอสcribunเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู สำหรับการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สูงขึ้น เนื่องจากผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นรูปแบบเดิมๆ จึงอยากให้สมาชิกภายในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ด้วยใช้วัสดุธรรมชาติย้อมเส้นจักตอกคล้ำด้วยการลดต้นทุนผลิตภัณฑ์ให้ปลอดภัย

จากการใช้สารเคมี และสามารถสร้างลวดลายใหม่ๆ ได้หลายแบบในการดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคในตลาด ซึ่งผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุในพื้นที่ ว่าอยากให้ผลิตภัณฑ์ของตนเองมีลวดลายเฉพาะเพื่อสื่ออัตลักษณ์ในท้องถิ่น จึงร่วมกันแสดงความคิดเห็น สำหรับการวางแผนออกแบบอัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ โดยกลุ่มสมาชิกมีความต้องการอยากให้มีสีธรรมชาติที่นำมาใช้ในการย้อมเส้นจักตอกคล้าย เพื่อนำมาสานให้เกิดลวดลายบนกระติบข้าวเหนียว ซึ่งสีที่กลุ่มต้องการ คือ สีแดง กับ สีเขียว ซึ่งจะเป็นสีที่เพิ่มเติมจากสีดำที่ทางกลุ่มนั้นมีการทำอยู่แล้ว

การพัฒนาลวดลายที่สื่อเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สูงขึ้น ใช้กระบวนการพูดคุยการมีส่วนร่วม ด้วยการสอบถามถึงว่าตำบลหนองแกมีสิ่งใดที่สื่อความเป็นตำบลหนองแกบ้าง ซึ่งสมาชิกกลุ่มได้ให้ข้อมูลว่า ในอดีตพื้นที่ตำบลหนองแก จะมีต้นสะแกนาขึ้นอยู่ในพื้นที่นาเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นที่มาของชื่อตำบลหนองแก อีกทั้งในพื้นที่หนองแกนั้นมีหนองน้ำใหญ่ คือ หนองน้ำสระแก้ว และดอกบัวอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงอยากให้มีการออกแบบลวดลายโดยการนำสัญลักษณ์ คือ ต้นสะแกนา หรือหนองน้ำใหญ่ หรือดอกบัว เพื่อไปใช้ในการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ของชุมชนหนองแก หรือสามารถนำไปต่อยอดการออกแบบลวดลายในการจักสานต่อไป

รูปรูปร่างผลิตภัณฑ์เดิมของกลุ่ม มีการผลิตกระติบข้าวเหนียวอยู่ 2 ขนาด คือ ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ โดยมีรูปร่างแบบเดียว คือ ทรงกระบอก เนื่องจากกลุ่มผู้ซื้อกระติบข้าวเหนียวส่วนใหญ่เป็นผู้ซื้อที่ซื้อไปสำหรับใส่ข้าวเหนียวไว้ทาน ไม่ได้นำไปใช้งานอื่นๆ เช่น กล่องเก็บเครื่องประดับ ซึ่งการจำหน่ายจะขายที่บ้านของสมาชิก และมีพ่อค้าคนกลางที่รู้จักจะมารับซื้อเพื่อไปขายในตลาดที่อื่น ทางกลุ่มจึงมองว่ารูปรูปร่างแบบเดิมนั้นเหมาะสมต่อการผลิตแล้ว แต่อยากเพิ่มขนาดอีกหนึ่งขนาด จากเดิมมีแค่ 2 ขนาด ให้เป็น 3 ขนาด คือ เล็ก กลาง ใหญ่

สรุปผลที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนของกลุ่มอาชีพเครื่องจักสาน คือ สมาชิกกลุ่มมีความต้องการพัฒนาลวดลายใหม่ในการสานกระติบข้าวเหนียว โดยมีความต้องการให้จักตอกคล้ายมีสีเพิ่มเติม จากเดิมที่มี คือ สีธรรมชาติ และสีดำ ให้มีการเพิ่ม สีแดงและสีเขียวที่ได้มาจากการย้อมสีธรรมชาติ และนำไปสู่การพัฒนาลวดลายที่สื่อเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก ซึ่งผู้วิจัยจึงนำข้อมูลความต้องการด้านการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ของชุมชนหนองแก ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยในการออกแบบ เพื่อจะนำมาเสนอและลงความเห็นเกี่ยวกับโลโก้ผลิตภัณฑ์ที่แต่ละกลุ่มสามารถนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชนหนองแกต่อไป และได้เชิญผู้เชี่ยวชาญมาร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการปฏิบัติการย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุในพื้นที่

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Doing) เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญในการใช้วัสดุธรรมชาติย้อมเส้นใยต้นกล้าเพื่อการลดต้นทุนผลิตภัณฑ์ปลอดจากการใช้สารเคมี ลงมือทดลองการย้อมสีธรรมชาติ เพื่อให้ได้สีสำหรับการไปเพิ่มลวดลายในผลิตภัณฑ์ ซึ่งสีที่ต้องการคือ สีแดง กับสีเขียว

2.1 ขั้นตอนเตรียมวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย

- เปลือกประดู่ สำหรับการดึง/จับเม็ดสี
- เปลือกไม้ฝาง สำหรับให้สีแดง
- ผลมะเกลือ สำหรับให้สีดำ
- ใบยอป่า สำหรับสีเขียว
- ใบขี้เหล็ก สำหรับสีเขียว
- ใบขนุน สำหรับสีเหลืองเขียว
- แก่นขนุน สำหรับสีเขียวไพร
- ใบจามจุรี สำหรับสีเขียว
- หม้อสำหรับต้ม
- ฟืนสำหรับต้ม
- เกลือแกง

2.2 ขั้นตอนการเตรียมเส้นกล้า ดังนี้

1) เลือกต้นกล้าที่มีความแก่พอสมควร ตัดกล้าความยาวประมาณ 50-55 เซนติเมตร สำหรับสานกระดิกข้าวเหนียว ขนาด เล็ก ความยาวประมาณ 60-65 เซนติเมตร สำหรับสานกระดิกข้าวเหนียว ขนาดกลาง และความยาวประมาณ 70 เซนติเมตร สำหรับสานกระดิกข้าวเหนียวขนาดใหญ่

2) จักต้นกล้าที่ตัดแล้วให้เป็นเส้นตอก โดยใช้มีดขูดเพื่อให้ได้ขนาดเท่ากัน

ดั่งภาพที่ 4.1



ภาพที่ 4. 1 อุปกรณ์ในการจักเป็นเส้นตอกและการจักเป็นเส้นตอก

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (19 ธันวาคม 2561)

3) นำเส้นตอกที่ได้ไปตากแดดให้แห้ง ประมาณ 3 วัน โดยจะต้องมีการพรมน้ำให้ชุ่มตอนเช้าทุกวัน เพื่อให้เส้นคล้ามีความเรียบแบบ

4) หลังจากตากแดดแล้ว 3 วัน จึงนำเส้นคล้าไปพรมน้ำ แล้วนำมาชุดเอาไส้ (เยื่อด้านในเส้นคล้าออก) คือส่วนที่ไม่ต้องการออก เสร็จแล้วนำไปตากแดดให้แห้งอีก 3 วัน

ดังภาพที่ 4.2



ภาพที่ 4. 2 การชูดเอาไส้คล้าออก

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (19 ธันวาคม 2561)

2.3 ขั้นตอนการย้อม

- 1) ต้มน้ำไปเรื่อยๆ ให้น้ำเดือด
 - 2) นำลูกมะเกลือที่แช่น้ำไว้มาทุบให้ละเอียดก่อนที่จะนำไปต้ม กับเปลือกประดู่ ใบเพกา หรือลูกกระบก เพื่อให้ได้สีดำเข้ม ต้มไปพร้อมกันในหม้อต้มที่ใช้ย้อมสีดำ สำหรับสีแดง ใช้เปลือกฝาง ย่อป่ายอบ้าน เปลือกประดู่ (ปริมาณน้อยเพื่อช่วยจับสี) ด้วยอัตรา 4 : 1 : 0.5 ต้มไปพร้อมกันในหม้อต้มที่ใช้ย้อมสีแดง สีเขียวพร ใช้ใบสาบเสือ ใบขี้เหล็ก แก่นขนุน ใบจามจุรี ใบย่อป่ายอบ้าน ใช้เปลือกประดู่ (ปริมาณน้อยเพื่อช่วยจับสี) ด้วยอัตรา 2 : 2 : 2 : 4 : 0.5 ต้มไปพร้อมกันในหม้อต้มที่ใช้ย้อมสีเขียว
- โดยกระบวนการต้มจะทำได้เป็น 3 ชั้น คือ ชั้นแรกใส่วัตถุดิบทั้งหมดที่จะย้อม และตามด้วยชั้นที่ 2 คือ ใส่เส้นตอกคล้าโดยการม้วนให้อยู่ในหม้อต้ม และตามด้วยชั้นที่ 3 ด้วยวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมสี
- 3) ระหว่างการต้มย้อมจะใส่เกลือแกงลงไปเพื่อให้อุณหภูมิคงที่ ต้มนานถึง 5-10 ชั่วโมง
 - 4) นำเส้นตอกคล้าที่ย้อมสีแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง 1-2 วัน
 - 5) สำหรับสีดำเข้มจะต้องนำตอกคล้าในชั้นที่ 4 ไปหมักโคลน 1 วัน
3. การมีส่วนร่วมในการประเมินงาน (Checking) สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งพบว่าการย้อมสีธรรมชาติที่ให้สีติด คือ สีดำ และสีแดง แต่สีเขียวไม่ติดจึงทำให้กลุ่มยังไม่ได้สีเขียวตามที่ต้องการสำหรับการนำไปสานให้เกิดลวดลายใหม่ และเมื่อสานกระติบข้าวเหนียว

ในลวดลายต่างๆ ออกมาโชว์ พร้อมกับถามความคิดเห็นกับผู้ใช้งานผลิตภัณฑ์ และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน สำหรับการพิจารณาจุดที่ต้องปรับปรุง พบว่าสีใหม่ที่กลุ่มมีการยอมรับ คือ สีแดงและสีดำจะขายได้ทันที เนื่องจากให้สีสวยดูน่าใช้ ดังภาพที่ 4.3



ภาพที่ 4. 3 ผลิตภัณฑ์สุภาพที่ได้มาจากการยอมรับสีธรรมชาติ

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (17 เมษายน 2561)

4. การมีส่วนร่วมในการปรับปรุง (Acting) จากข้อมูลที่มีการร่วมกันในการประเมินการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุภาพ จากการยอมรับเส้นกล้าเพื่อนำมาสานกระติบข้าวเหนียวให้มีลวดลายสวยงามน่าใช้ ซึ่งกลุ่มอาชีพผลิตเครื่องจักสานสามารถยอมรับสีได้ 2 สี คือ สีดำ และสีแดง ทำให้เกิดมูลค่าผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น ด้วยราคาขายปลีก 280 บาท สำหรับขนาดกลาง ที่แบบไม่มีสีจะขายได้เพียง 180 บาท แต่สำหรับลวดลายที่สื่อเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก กลุ่มยังไม่ประสบความสำเร็จในการสานให้เกิดลายบนกระติบข้าวเหนียว เนื่องจากลวดลายที่ออกแบบมีขนาดใหญ่ จึงต้องนำมาปรับแก้ไขใหม่ให้มีขนาดเล็กลง จากการลงมือทำ นอกจากนี้ทางกลุ่มได้มีแนวคิดในการอยากทดลองการนำสมุนไพรประเภทมีกลิ่นหอมมาใช้ทดลองระหว่างการต้มย้อม เพื่อต้องการให้มีกลิ่นหอมแบบธรรมชาติ

ของสมุนไพร และควรเรียนรู้สรรพคุณของวัสดุที่นำมาใช้ว่าจะมีสรรพคุณบำรุงร่างกายใดบ้าง เพื่อสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ เช่น เปลือกฝางมีสรรพคุณบำรุงเลือด แต่อย่างไรก็ตามจากการติดตามพบปัญหาของผู้สูงอายุจะมีข้อจำกัดในการทำลวดลายใหม่ๆ ของกระติบข้าว เพราะมีความซับซ้อนมากขึ้นในการสานซึ่งจะต้องทำบ่อยจึงจะเกิดความเคยชิน จึงทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะสานได้แต่ลวดลายธรรมดา ดังนั้นประธานกลุ่มจึงต้องพิจารณาสอนการทำลวดลายให้กับกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน สำหรับการย้อมสีธรรมชาติควรมีการร่วมมือกันหลาย ๆ คน เพราะมีขั้นตอนที่ต้องเตรียมอยู่หลายขั้นตอน ซึ่งภายหลังที่ได้เส้นตอกที่ผ่านการย้อมเสร็จแล้ว ถึงจะมีการแจกให้สมาชิกแต่ละคนนำไปสานต่อที่บ้านของตนเอง

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าประธานกลุ่มมีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งได้รับมาจากกระบวนการวิจัยนี้ ถ่ายทอดต่อให้กับโรงเรียนภายในชุมชนและกลุ่มผู้ที่สนใจการจักสานในการสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ในการแกะลวดลายที่จะนำไปใส่ในผ้าขาว สำหรับเป็นของที่ระลึก โดยถูกเชิญให้ไปเป็นวิทยากรสอนการทำลวดลายไดโนเสาร์ให้กับผู้สูงอายุที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งชมพู จังหวัดขอนแก่น ในวันที่ 30 เมษายน 2562 ดังภาพที่ 4.4



ภาพที่ 4.4 ประธานกลุ่มเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในการแกะลวดลายให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่

ทุ่งชมพู จังหวัดขอนแก่น

ที่มา : จารุพร มีทรัพย์ทอง (30 เมษายน 2561)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู และ 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาบริบทผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่ามีผู้สูงอายุจำนวน 859 คน คิดเป็นร้อยละ 10.36 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือ เพศหญิง จำนวน 448 คิดเป็นร้อยละ 52 และเพศชาย จำนวน 411 คิดเป็นร้อยละ 48 จาก 11 หมู่บ้าน ซึ่งผู้สูงอายุมีการรวมกลุ่มในการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนในการหารายได้เสริม 7 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มอาชีพทำดอกไม้จันทน์ กลุ่มอาชีพทำไม้กวาดทางมะพร้าว กลุ่มอาชีพทำพานบายศรี กลุ่มอาชีพดนตรีพื้นบ้าน กลุ่มอาชีพจักสาน กลุ่มอาชีพแจ่วบอง กลุ่มอาชีพทอผ้า โดยผู้สูงอายุมีการทำกิจกรรมร่วมกันได้อย่างต่อเนื่องทั้งในโรงเรียนผู้สูงอายุและนอกโรงเรียน เมื่อมีหน่วยงานราชการให้การหนุนเสริมในการแจ้งข่าวสารสำหรับการมีคำสั่งซื้อ หรือต้องการให้นำผลิตภัณฑ์นั้นไปออกแสดงโชว์

โรงเรียนผู้สูงอายุมีเนื้อหาการสอนเกี่ยวกับการสร้างอาชีพ ได้แก่ จักสาน ดอกไม้จันทน์ กระทาบใบกล้วย การจัดทำบัญชีครัวเรือน เศรษฐกิจพอเพียง งานฝีมือต่าง ๆ กฎหมายและสิทธิประโยชน์ผู้สูงอายุ จิตอาสาเพื่อชีวิตและสังคม การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสาร การใช้ชีวิตในวัยผู้สูงอายุ การเสวนาแลกเปลี่ยน การออมในวัยผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพ สุขภาพกาย (3 อ) อาหาร โภชนาการ การออกกำลังกาย อารมณ์และการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ในผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพช่องปาก สุขภาพใจ กิจกรรมนันทนาการ/กิจกรรมเข้าจังหวะ/ดนตรี/ร้องเพลง การออกกำลังกาย การนวดแผนไทย/ธรรมชาติบำบัด การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและที่พักอาศัยในวัยผู้สูงอายุ และงานฝีมือต่าง ๆ

จากการสนทนากลุ่มและลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผน (Planning) สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ จากการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกภายในกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผลิตเครื่องจักสานเป็นกลุ่มที่พร้อมต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะตัวประธานกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาในท้องถิ่น และการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม โดยต้องการให้ผลิตภัณฑ์ปลอดจากการใช้สารเคมี เพราะผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มผลิต คือ กระจิบข้าวเหนียวซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ห่อหุ้มสัมผัสโดยตรงกับข้าวเหนียวร้อนๆ ที่มีโอกาสให้สีของกระจิบข้าวเหนียวมีการปนเปื้อนระหว่างที่มีการบริโภคได้ถ้าสีนั้นมาจากการย้อมสีเคมี อีกทั้งพบว่าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นรูปแบบเดิมๆ จึงอยากให้มีการพัฒนาลวดลายใหม่ๆ เพื่อสามารถจำหน่ายในราคาที่สูงขึ้น และช่วยให้เกิดการจำหน่ายได้มากขึ้น เพราะผู้บริโภคอยากให้มีการทำลวดลายใหม่ๆ สำหรับการซื้อไปใช้เองและซื้อฝากญาติพี่น้อง อีกทั้งสามารถเป็นผลิตภัณฑ์สร้างชื่อให้กับชุมชนของตนเองได้ สมาชิกในกลุ่มจึงมีความต้องการอยากเรียนรู้วิธีการย้อมสีธรรมชาติที่ทำให้ได้สีเพิ่มเติม เช่น สีแดง สีเขียว เพื่อนำมาทำลวดลายให้มีเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู สำหรับสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สูงขึ้น โดยผ่านกระบวนการที่ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุในตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อนำมาสู่การหาอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์เป็นหลัก ร่วมกันแสดงความคิดเห็นสำหรับกำหนดอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นตำบลหนองแกลงในลวดลายให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งได้ข้อมูลว่าสมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่มมีความต้องการให้มี ต้นสะแกนา หนองน้ำ ดอกบัว มาเป็นโลโก้ของผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยทวี บุขผา อาจารย์สาขาวิชา ดิจิทัลอาร์ต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ทำการร่างแบบโลโก้เพื่อนำไปสู่การใช้กำหนดลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ในชุมชน ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ที่จะนำไปให้ชุมชนพิจารณาในการนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชนต่อไป

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Doing) เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ สมาชิกในกลุ่มผลิตเครื่องจักสานได้ร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญในการย้อมสีธรรมชาติ ลงมือปฏิบัติการย้อมสีธรรมชาติ เพื่อทำการทดลองการย้อมสีธรรมชาติของเส้นกล้าให้ได้สีใหม่สำหรับการไปเพิ่มลวดลายในผลิตภัณฑ์ ซึ่งสีที่ทางกลุ่มผลิตเครื่องจักสานต้องการคือ สีแดง กับสีเขียว

2.1 ขั้นตอนเตรียมวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย

- เปลือกประดู่ สำหรับการดึง/จับเม็ดสี
- เปลือกไม้ฝาง สำหรับให้สีแดง
- ผลมะเกลือ สำหรับให้สีดำ
- ใบยอป่า สำหรับสีเขียว
- ใบขี้เหล็ก สำหรับสีเขียว
- ใบขนุน สำหรับสีเหลืองเขียว
- แก่นขนุน สำหรับสีเขียวไทร
- ใบจามจุรี สำหรับสีเขียว
- หม้อสำหรับต้ม
- ฟืนสำหรับต้ม
- เกลือแกง

2.2 ขั้นตอนการเตรียมเส้นคล้ำ ดังนี้

- 1) เลือกต้นคล้ำที่มีความแก่พอสมควร ตัดคล้ำความยาวประมาณ 50-55 เซนติเมตร สำหรับสานกระดิกข้าวเหนียว ขนาด เล็ก ความยาวประมาณ 60-65 เซนติเมตร สำหรับสานกระดิกข้าวเหนียว ขนาดกลาง และความยาวประมาณ 70 เซนติเมตร สำหรับสานกระดิกข้าวเหนียวขนาดใหญ่
- 2) จักต้นคล้ำที่ตัดแล้วให้เป็นเส้นตอก โดยใช้มีดขูดเพื่อให้ได้ขนาดเท่ากัน
- 3) นำเส้นตอกที่ได้ไปตากแดดให้แห้ง ประมาณ 3 วัน โดยจะต้องมีการพรมน้ำให้ชุ่มตอนเช้าทุกวัน เพื่อให้เส้นคล้ำมีความเรียบแบบ
- 4) หลังจากตากแดดแล้ว 3 วัน จึงนำเส้นคล้ำไปพรมน้ำ แล้วนำมาขูดเอาไส้ (เยื่อด้านในเส้นคล้ำออก) คือส่วนที่ไม่ต้องการออก เสร็จแล้วนำไปตากแดดให้แห้งอีก 3 วัน

2.3 ขั้นตอนการย้อม

- 1) ต้มน้ำไปเรื่อยๆ ให้น้ำเดือด
- 2) นำลูกมะเกลือที่แช่น้ำไว้มาทุบให้ละเอียดก่อนที่จะนำไปต้ม กับเปลือกประดู่ ใบเพกา หรือลูกกระบก เพื่อให้ได้สีดำเข้ม ต้มไปพร้อมกันในหม้อต้มที่ใช้ย้อมสีดำ สำหรับสีแดง ใช้เปลือกฝาง ยอป่ายอบ้าน เปลือกประดู่ (ปริมาณน้อยเพื่อช่วยจับสี) ด้วยอัตรา 4:1:0.5 ต้มไปพร้อมกันในหม้อต้มที่ใช้ย้อมสีแดง

สีเขียวไพร ใช้ใบสาบเสือ ใบขี้เหล็ก แก่นขนุน ใบจามจุรี ใบยอป่ายอบ้าน ใช้เปลือก
 ประดู่ (ปริมาณน้อยเพื่อช่วยจับสี) ด้วยอัตรา 2 : 2 : 2 : 2 : 4 : 0.5 ต้มไปพร้อมกันในหม้อต้มที่ใช้
 ย้อมสีเขียว

โดยกระบวนการต้มจะทำการเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นแรกใส่วัตถุดิบทั้งหมดที่จะย้อม และ
 ตามด้วยชั้นที่ 2 คือ ใส่เส้นตอกคล้าโดยการม้วนให้อยู่ในหม้อต้ม และตามด้วยชั้นที่ 3 ด้วยวัตถุดิบที่
 ใช้ในการย้อมสี

3) ระหว่างการต้มย้อมจะใส่เกลือแกงลงไปเพื่อให้อุณหภูมิคงที่ ต้มนานถึง 5-10
 ชั่วโมง

4) นำเส้นตอกคล้าที่ย้อมสีแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง 1-2 วัน

5) สำหรับสีดำเข้มจะต้องนำตอกคล้าในชั้นที่ 4 ไปหมักโคลน 1 วัน

3. การมีส่วนร่วมในการประเมินงาน (Checking) สมาชิกในกลุ่มผลิตเครื่องจักสานได้ร่วมกัน
 ตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งพบว่าการย้อมสีธรรมชาติให้สีติด คือ สีดำ และสีแดง แต่สีเขียว
 ไม่ติดจึงทำให้กลุ่มผลิตเครื่องจักสานยังไม่ได้สีเขียวตามที่ต้องการสำหรับการนำไปสานให้เกิดลวดลาย
 ใหม่ และเมื่อสานกระติบข้าวเหนียวในลวดลายต่างๆ ออกมาโชว์ พร้อมกับถามความคิดเห็นกับ
 ผู้ใช้งานผลิตภัณฑ์ และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน สำหรับการพิจารณาจุดที่ต้องปรับปรุง พบว่าสีใหม่ที่
 กลุ่มผลิตเครื่องจักสานมีการย้อมได้สำเร็จ คือ สีแดงและสีดำจะขายได้ทันที

4. การมีส่วนร่วมในการปรับปรุง (Acting) จากข้อมูลที่มีการร่วมกันในการประเมินการ
 พัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพ จากการย้อมเส้นคล้าเพื่อนำมาสานกระติบข้าวเหนียวให้มีลวดลายสวยงาม
 นำใช้ ซึ่งกลุ่มผลิตเครื่องจักสานสามารถย้อมสีได้ 2 สี คือ สีดำ และสีแดง ทำให้เกิดมูลค่าผลิตภัณฑ์
 เพิ่มขึ้น ด้วยราคาขายปลีก 280 บาท สำหรับขนาดกลาง ที่แบบไม่มีสีจะขายได้เพียง 180 บาท แต่
 สำหรับลวดลายที่สื่อเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก กลุ่มยังไม่ประสบความสำเร็จในการสานให้เกิด
 ลายบนกระติบข้าวเหนียว เนื่องจากลวดลายที่ออกแบบมีขนาดใหญ่ จึงต้องนำมาปรับแก้ไขใหม่ให้มี
 ขนาดที่เล็กลง นอกจากนี้ทางกลุ่มได้มีแนวคิดในการอยากทดลองการนำสมุนไพรประเภทมีกลิ่นหอม
 มาใช้ทดลองระหว่างการต้มย้อม เพื่อต้องการให้มีกลิ่นหอมแบบธรรมชาติของสมุนไพร และควร
 เรียนรู้สรรพคุณของวัสดุที่นำมาย้อมว่าจะมีสรรพคุณบำรุงร่างกายใดบ้าง เพื่อสร้างมูลค่าให้กับ
 ผลิตภัณฑ์ เช่น เปลือกฝางมีสรรพคุณบำรุงเลือด แต่อย่างไรก็ตามจากการติดตามพบปัญหาของ
 ผู้สูงอายุจะมีข้อจำกัดในการทำลายเพราะมีความซับซ้อนมากขึ้นในการสานซึ่งจะต้องทำบ่อยจึงจะ
 เกิดความเคยชิน จึงทำให้ผู้สูงอายุภายในกลุ่มผลิตเครื่องจักสาน มักจะชอบสานลวดลายธรรมดา
 ดังนั้นประธานกลุ่มจึงต้องพิจารณาสอนการทำลวดลายให้กับกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน สำหรับการย้อมสี

ธรรมชาติควรมีการร่วมมือกันหลาย ๆ คน เพราะมีขั้นตอนที่ต้องเตรียมอยู่หลายขั้นตอน ซึ่งภายหลังที่ได้เส้นตอกที่ผ่านการย้อมเสร็จแล้ว ถึงจะมีการแจกให้สมาชิกแต่ละคนนำไปสานต่อบ้านของตนเอง นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าประธานกลุ่มมีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับโรงเรียนภายในชุมชนและกลุ่มผู้ที่สนใจการจักสานในการสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ด้วยการแกะสลักลายที่จะนำไปใส่หน้าฬิกาแขวนสำหรับเป็นของที่ระลึก โดยเป็นวิทยากรสอนการสานลายไดโนเสาร์ให้กับผู้สูงอายุที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งชมพู จังหวัดขอนแก่น

ดังนั้นการฝึกอาชีพให้ผู้สูงอายุที่มีการร่วมกลุ่มสามารถสร้างอาชีพเสริมให้ผู้สูงอายุได้ ด้วยการร่วมกลุ่มผลิตเครื่องจักสาน ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลิตกระติบข้าวเหนียวไว้จำหน่ายในชุมชน เนื่องจากเป็นสินค้าที่คนในชุมชนจำเป็นต้องใช้ และมีแนวคิดที่ชัดเจนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพของกลุ่มผลิตเครื่องจักสาน ที่ผู้ผลิตเกิดความตระหนักด้านความปลอดภัยจากการใช้งานจึงหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี และการใช้วัตถุดิบธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ด้วยลวดลายใหม่ๆให้กับกระติบข้าวเหนียวของกลุ่ม จึงทำให้ผู้สูงอายุมีอาชีพเสริมได้ เพราะเป็นงานที่เหมาะสมกับทักษะภูมิปัญญาดั้งเดิมของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู สร้างรู้สึกและความภาคภูมิใจในฝีมือจักสานของกลุ่ม เกิดความรักและผูกพันกับผลิตภัณฑ์ชุมชนของตน ที่ไปกระตุ้นให้คนภายนอกชุมชนเกิดการรับรู้และความสนใจในผลิตภัณฑ์สุขภาพ สอดคล้องกับ จรรย์ญา วงษ์พรหมและคณะ (2558) ศึกษาผลกระทบส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ พบว่าลักษณะงานที่เป็นอาชีพของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบอาจมีการทำทั้งในรูปแบบเป็นกลุ่มและอาชีพอิสระที่กำหนดประเภทการทำงาน ช่วงเวลาในการทำงานเองได้ โดยอาศัยประสบการณ์ทักษะที่สะสมมาในการประกอบอาชีพการร่วมกลุ่มของผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามพบว่ากลุ่มผลิตเครื่องจักสาน ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภูมีปริมาณการผลิตไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับคำสั่งซื้อของลูกค้า อีกทั้งสมาชิกภายในกลุ่มมีการพบปะพูดคุยกันไม่บ่อย และยังไม่ได้จดทะเบียนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน ไม่มีการจัดโครงสร้างการบริหารงาน ไม่มีสถานที่ในการประกอบการผลิตที่ชัดเจน จึงจำเป็นต้องได้รับการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆภายในชุมชนเพื่อให้เกิดการสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาด้านจักสานของกลุ่มต่อไปสอดคล้องกับ ดวงพร กิจอาทรและคณะ (2560) ได้ศึกษาการพัฒนากลุ่มอาชีพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครราชสีมา พบว่าชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุมีศักยภาพในการพัฒนาจัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีความเหมาะสมในด้านความพร้อม

ของทรัพยากรในพื้นที่ ทักษะด้านการผลิต/ภูมิปัญญาท้องถิ่นการส่งเสริมและสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยมาอภิปรายผล โดยแบ่งตามหัวข้อการอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัย พบว่าผู้สูงอายุมีการทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุในตำบลหนองแกได้อย่างต่อเนื่องทั้งในโรงเรียนผู้สูงอายุและนอกโรงเรียน มีความสามารถในการร่วมกลุ่มสร้างอาชีพ เพื่อผลิตสินค้าไว้จำหน่ายในชุมชน ซึ่งปริมาณการผลิตไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับคำสั่งซื้อของลูกค้า มีการพบปะพูดคุยกันไม่บ่อย ยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน ไม่มีการจัดโครงสร้างการบริหารงาน ไม่มีสถานที่ในการประกอบการผลิตที่ชัดเจน สอดคล้องกับ ดวงพร กิจอาทรและคณะ (2560) ได้ศึกษาการพัฒนาของกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสว่างนิน จังหวัดนครราชสีมา พบว่าชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุมีศักยภาพในการพัฒนาจัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีความเหมาะสมในด้านความพร้อมของทรัพยากรในพื้นที่ ทักษะด้านการผลิต/ภูมิปัญญาท้องถิ่นการส่งเสริมและสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพในการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัยได้สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มจักสานกระติบข้าวเหนียวของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีความสามารถในการย้อมสีธรรมชาติในเส้นกล้า ทำให้ได้สีใหม่สำหรับสานกระติบข้าวเหนียวให้เกิดลวดลายใหม่ สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้น เนื่องจากตัวผู้นำและสมาชิกกลุ่มตระหนักถึงปัญหาการใช้สารเคมีที่จะส่งผลต่อสุขภาพในระยะยาว จึงให้ความสำคัญกับการผลิตสินค้าที่ทำมาจากธรรมชาติที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค ด้วยการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น มาช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม และสามารถสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของตำบลหนองแก อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ด้วยกระบวนการย้อมสีธรรมชาติในเส้นกล้าให้ได้สีใหม่เพิ่มขึ้น สำหรับการเพิ่มลวดลายใหม่ให้กับกระติบข้าวเหนียวให้ดูสวยงามมากขึ้น สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้น สอดคล้องกับ อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์ (2557) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ

จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าผู้เข้าร่วมการประชุมลงมติถึงความ เป็นไปได้ในการนำไปผลิตต่อยอดพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ บรรจุภัณฑ์ชาใบชู่ บรรจุภัณฑ์น้ำอัญชัน พร้อมดื่ม และบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร และสมาชิกชุมชนมีความต้องการฝึกอบรมผลิตภัณฑ์ยา หม่องนวดสมุนไพร เพื่อนำไปใช้ในกลุ่มวิสาหกิจนวดสุขภาพบางหัวเสือ เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้อ ยาหม่องนวด โดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น และสามารถนำไปจำหน่ายให้กับลูกค้าที่มาใช้บริการ

จากผลการศึกษาวิจัยยังพบว่าผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มจักสานมีการตื่นตัวในการสร้างสรรค์ ผลงานใหม่ ซึ่งเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาฝีมือทางด้านจักสานของตนเอง สร้างความภาคภูมิใจ ให้กับผู้สูงอายุเพราะสามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้กับตนเอง เกิดความรักความผูกพันกับชุมชน ท้องถิ่นมากขึ้น อีกทั้งเป็นโอกาสให้กับชุมชนที่คนในชุมชนมีความสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ของ ชุมชนได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม ที่ให้สมาชิกภายในชุมชนได้ร่วมคิดวางแผน ร่วมทำ ร่วมประเมิน ร่วมปรับปรุง นำไปสู่ความสามัคคี และการผลักดันให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

5.3 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้บริหารเทศบาลตำบลหนองแก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรมีการหนุน เสริมการพัฒนากลุ่มอาชีพให้กับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมภายในชุมชน คัด สรรผู้นำกลุ่มอาชีพซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการผลิตสินค้าในชุมชนประเภทต่างๆ สำหรับการเปิดเวทีการ ถ่ายทอดความรู้ไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจในผู้นำกลุ่มอาชีพของ คนในชุมชน สร้างเครือข่ายกับกลุ่มอาชีพในชุมชนอื่นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจน ร่วมมือกับภาคธนาคารในการให้ความช่วยเหลือด้านแหล่งเงินทุน และร่วมมือกับสถาบันการศึกษาซึ่ง บูรณาการความร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ในการต่อยอดความรู้ใหม่ให้กับคนในชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและการบริหาร จัดการการตลาดได้อย่างยั่งยืน

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการจัดการการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ
2. ควรวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือและอุปกรณ์ช่วยในการย่อมสี่ธรรมชาติดีให้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น
3. ควรมีการศึกษาสมมุติฐานที่สามที่สมารถนำมายอมสี่ธรรมชาติดีแล้วมีสรรพคุณทางยาในการบำรุงหรือรักษาสุขภาพของผู้บริโภค
4. ควรมีการศึกษาความต้องการของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเป็นข้อมูลนำไปสู่การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ

บรรณานุกรม

การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design). สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2561 จาก :

<https://bit.ly/2H5nPDD>

กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และวรากร เกรียงไกรศักดิ์ดา (2017). การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของชุมชนในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ. *Journal of Association of Research*. 22(1), 81-97.

โกวิทย์ พวงงาม. (2545). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 ธันวาคม 2560.

ชนิษฐา กาญจนสินนท์, (2536). โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

ขวัญกมล ดอนขวาและคณะ. (2556). การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

จรรย์ญา วงษ์พรหมและคณะ. (2558). กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เจมส์ แอล.เคอร์ย์ตัน. (2548). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนการตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. (แปลจาก The public participation handbook: Making better decisions through citizen involvement). วันชัย วัฒนศัพท์ ถวิลวดี บุรีกุล และเมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี. กรุงเทพฯ : ศิริภัณฑ์ ออฟเซ็ท.

เจริญ ภัสสะ. (2540). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของรัฐ. *วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย*. 6(5), 58-71.

ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. **กลุ่มงานวิจัยและข้อมูล
สำนักวิชาการ**

ชัชวาล ทัดศิวิชัย. (มปป.). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action
Research- PAR): มิติใหม่ของรูปแบบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น.
สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2560. จาก : www.mgts/pru.ac.th/mgts/km/picturm

ดวงพร กิจอาทร ศิริสรณ์เจริญ กมลลิมสกุล และทวี วัชรเกียรติศักดิ์ (2560). การพัฒนากลุ่มอาชีพ
ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา.
**วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทยในพระรา
ชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**, 6(2), 74-85.

ตอบโจทย์สังคมผู้สูงอายุ "วิสาหกิจชุมชน-ขยายเกษียณ-สร้างหลักประกันรายได้" : เปลี่ยน "ภาระ"
เป็น "พลัง" (2560, 11 เมษายน) ไทยรัฐออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2560. จาก :
www.thairath.co.th/content/910317

ถวิลวดี บุรีกุล. (2557). การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. เอกสารประกอบการ
ศึกษาดูงานคณะกรรมการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน
วุฒิสภา สถาบันพระปกเกล้า.

ทงศักดิ์ ยิ่งรัตนสุข และคณะ. (2558). การพัฒนาการเรียนรู้และอาชีพของผู้สูงอายุ: การทดสอบ
รูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมภาวะพลุดมพลัง. มหาวิทยาลัยบูรพา : ชลบุรี.

ทวี วัชรเกียรติศักดิ์. (2559). การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่ม
อาชีพ ในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา.
วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ, 5(1), 43-54.

ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และ .อุทิศ สังข์รัตน์. (2556). **แนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน
ของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา**. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

นงลักษณ์ ตั้งปรัชญากุล กตัญญู แก้วทานาม และฉัตรรัตน์ เหล่าคมพุดาจารย์. (2557). แนวทางการ
พัฒนากลุ่มอาชีพชุมชน ขององค์การบริหารส่วนตำบลโพรงงาน อำเภอกมลาไสย จังหวัด
กาฬสินธุ์. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 11(53), 125-132.

- นนทยา อิทชินบัญชา. (2559). แนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุใน
จังหวัดศรีสะเกษ. *Panyapiwat Journal*, 8(1), 111-121.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์* 2(7), 61-62
- นิตยา ทวีชีพ, พัทธ์ชัย จันทน์เจริญ, ประภาภรณ์ มูลแสงดง, วัชรินทร์ จัตขัย และ จิรัชญา คงชาติไทย
(2015). *SDU Research Journal Humanities and Social Sciences*. *วารสารวิจัย*
- นิภาพรรณ งามวิทยาพงศ์ กนิษฐา ปวีณโยธิน ศศิธร อุดมทรัพย์ และกนกวรรณ แซ่จั้ง. (2555).
มิติการสร้างงาน อาชีพ และรายได้ของผู้สูงวัย. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์
ดีไซน์.
- พัชรพงศ์ ชวนชม ธีระวัฒน์ จันทิก และพัทธ์ ศิริวงศ์. (2561). ลักษณะงานที่เหมาะสมกับแรงงาน
ผู้สูงอายุ. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 13(1), 107-116.
- ภูษพงศ์ โนนไธสง. (2561). สถิติบอกอะไร ผู้สูงวัยปัจจุบันและอนาคต. **สำนักงานสถิติแห่งชาติ**. จาก
http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/Press_Release/2561/N10-04-61-1.aspx
[สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2562](#). *สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา*. 3(16), 1-19.
- ยุพาพร รุ่งงาม. (2545). **การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูป ระบบ
ราชการ**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ระบบสถิติทางการทะเบียน. (2560). จำนวนประชากร แยกรายอายุ ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง
จังหวัดขอนแก่น. ค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2561. จาก
http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php
- วันัญญา นันญาแก้ว. (2560). **สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่นเปิดโครงการ OTOP :
OTOP Academy ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2560, จาก
www.thainews.prd.go.th
- วันชัย โกลละสุต. (2560). **การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม**. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2560 จาก :
http://kmcenter.rid.go.th/kmc08/km_53/km_team53.htm

- วิภาดา มุกดา. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2560. จาก : www.tci-thaijo.org/index.php/sdules/article/
- สฤกษ์ดี ธีัญกิจจานุกิจ. (2547). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาเฉพาะกรณีชุมชน ในเขตเทศบาลนครตรัง. ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สัญญา เคนาภูมิ เสาวลักษณ์ โกศล กิตติอัมพร และภักดี โพธิ์สิง. (2559). รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสัมพีสัย จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 11(1), 35-43.
- สายสุนีย์ ปวุฒินันท์. (2541). ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในโครงการบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กรของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลทั่วไปของรัฐ : กรณีศึกษา โรงพยาบาลสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน. (2560). แนวทางการจัดตั้งและพัฒนา กลุ่มอาชีพ. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2560. จาก : <https://goo.gl/sPxaaw>.
- สุพรรณิ อัครศิริเลิศ และ กุศล ฉินะกุล. (2545). การพัฒนากลุ่มลูกค้าให้มีความสามารถในการผลิตและการดำเนินธุรกิจ. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2560. จาก : <http://www.bacc.in.th>
- หทัยรัตน์ วิชิตพรชัย. (2548). การมีส่วนร่วมของบุคลากรในการดำเนินงานตามระบบประกันคุณภาพภายในระดับคณะวิชาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์. (2559). รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ ราชชมงคลธัญบุรี. 1(2), 126-151.

อับดุลคอเล็ด เจาะแต. (2557). กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเกาะสวาด ตำบลไพรวัน อำเภอดงบัง จังหวัดนครราชสีมา. ในเอกสารการประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 5 เรื่อง การวิจัยและพัฒนาเพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน, 16 พฤษภาคม 2560. มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่.

Phuangsomjit. Participatory Action Research on Research in Educational Administration. (Book 2 (Unit 6-10); 3rd edition). Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University, 2014.

ภาคผนวก

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

โครงคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561

กิจกรรม	เป้าหมาย	กระบวนการ	คำถาม
ลงทะเบียนแนะนำตัว/ทำความเข้าใจ	เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และทำความเข้าใจบริบทผู้สูงอายุในชุมชนและบริบทของตำบลหนองแก	1. ผู้วิจัยแนะนำตัวและชี้แจงความเป็นมาของโครงการวิจัย และทำความเข้าใจบริบทชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีตำบลหนองแกกี่หมู่บ้าน 2. จำนวนประชากรในตำบลหนองแกเท่าไร ส่วนใหญ่เป็นเพศใด และอยู่ในช่วงอายุใด 3. อาชีพหลักของประชากรในตำบลหนองแกมีอาชีพใดบ้าง 4. จำนวนผู้สูงอายุในตำบลหนองแกเท่าไร มีโรคประจำตัวอะไรบ้าง มีการดูแลสุขภาพของตนเองยังงัยบ้าง 5. ในตำบลหนองแกมีสถานที่สำคัญอะไรบ้าง 6. ผู้สูงอายุมักมีการรวมกลุ่มอาชีพใดบ้าง 7. ผู้สูงอายุมีความเครียดเรื่องใดบ้าง 8. มีผลิตภัณฑ์ชุมชนอะไรบ้าง 9. มีจำนวนสมาชิกภายในกลุ่มเท่าไร 10. มีการดำเนินการอย่างไรในการผลิตและจำหน่าย 11. ปัญหาของการผลิตภัณฑ์ชุมชนมีอะไรบ้าง 12. กลุ่มผลิตภัณฑ์มีการจัดการกับปัญหาของกลุ่มอย่างไร 13. ความต้องการอยากให้หน่วยงานราชการช่วยเหลือ 14. ชุมชนมีวัฒนธรรมเฉพาะของท้องถิ่นหรือไม่อย่างไร 15. ชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านในด้านไหนบ้าง 16. กิจกรรมที่ชุมชนให้ความสนใจคือกิจกรรมใดบ้าง 17. วันและเวลาที่สะดวกให้พูดคุย

โครงคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในวันที่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2561

กิจกรรม	เป้าหมาย	กระบวนการ	คำถาม
คืนข้อมูล	ตรวจสอบความถูกต้องและเนื้อหาสาระที่นักวิจัยเก็บรวบรวมได้เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลการรวมกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนของตำบลหนองแก	1. ผู้วิจัยนำเสนอแสดงข้อมูล 2. เก็บข้อมูลจากการเก็บรวบรวมจากแกนนำชุมชนจากหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลหนองแกเกี่ยวกับการดำเนินการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน	1. มีแหล่งทุนที่นำไปใช้ในการดำเนินการจากไหน 2. มีการจัดการในการจัดหาวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตอย่างไรบ้าง 3. ระยะเวลาที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน 4. ผลิตภัณฑ์มีสัญลักษณ์ หรือมีตราสินค้าหรือไม่อย่างไร 5. รูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นอย่างไร 6. จำหน่ายอย่างไร 7. จัดการกับรายได้ให้กับสมาชิกอย่างไร 8. จุดเด่นและจุดอ่อนผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม 9. ความต้องการของกลุ่มที่อยากให้มีการแก้ไขปัญหาเรื่องใดบ้าง
ชวนคิด ชวนคุย “ผลิตภัณฑ์สุขภาพที่สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ”ของตำบลหนองแก	หลักจากนักวิจัยนำเสนอข้อมูลที่สะท้อนภาพบางอย่างของผลิตภัณฑ์ชุมชนแล้วสำหรับชุมชนเอง มีมุมมองว่าผลิตภัณฑ์สุขภาพอย่างไรบ้าง	1. ค้นหาต้นทุนชุมชน อะไรคือจุดเด่นของชุมชน 2. ค้นหาจุดด้อย 3. ของดีที่อยากให้ชุมชนอยากให้คนอื่นรู้จัก 4. ผลิตภัณฑ์สุขภาพควรให้ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไรบ้าง	

โครงการสัมมนาเชิงลึกกลุ่มผลิตจกสถานกระต๊อบข้าวเหนียวจากเส้นคล้า
ในวันที่ 5 ธันวาคม 2561

1. กลุ่มมีการจัดการอย่างไรในการวางแผนการผลิต

- มีสถานที่ในการผลิตที่ไหน
- วัตถุดิบที่ใช้มีอะไรบ้าง
- วัตถุดิบที่ได้มาอย่างไร
- มีการแบ่งหน้าที่ในการผลิตอย่างไร (กี่ฝ่าย)
- ใช้เวลาในการผลิตเท่าไร
- มีการควบคุมคุณภาพอย่างไร
- วัตถุดิบที่รอการผลิตและสินค้าที่ผลิตเสร็จแล้วเก็บไว้ไหนอย่างไร
- เมื่อไรถึงจะมีการผลิต

2. ประสบการณ์ที่กลุ่มเคยย้อมสีธรรมชาติ เป็นอย่างไร

- สมาชิกท่านใดบ้างที่เคยมีประสบการณ์ย้อมสีธรรมชาติ
- เคยผ่านการอบรมย้อมสีธรรมชาติไหม จากใครที่มาสอน
- สีที่เคยย้อมธรรมชาติแล้วประสบความสำเร็จ คือ สีใด

3. ผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มผลิตมีรูปแบบและลักษณะอย่างไร

- มีลวดลายอะไรบ้าง
- มีกี่ขนาด
- ขนาดไหนที่ขายดี
- มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมาไหม

4. มีการคำนวณต้นทุนต่อหน่วยอย่างไร มีการตั้งราคาอย่างไร

- มีการจดบันทึกค่าใช้จ่ายในการดำเนินการผลิตหรือไม่
- มีค่าใช้จ่ายอะไรบ้างสำหรับการผลิต
- มีการตั้งราคาขายต่อหน่วยเท่าไรในแต่ละประเภทผลิตภัณฑ์
- มีการให้ส่วนลดกับลูกค้าไหม

5. ช่องทางจำหน่ายอย่างไร

- มีการขายที่ไหนบ้าง

-มีใครมารับซื้อสินค้าเพื่อไปขายต่อไหม

6. แนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่อย่างไร

-มีการคิดใหม่ๆสำหรับการปรับปรุงสินค้าเดิมหรือไม่อย่างไร

-ระหว่างที่ขายสินค้าเคยมีคนแนะนำให้ผลิตสินค้าในรูปแบบใหม่ๆหรือไม่อย่างไร

-เคยมีการค้นหารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆจากที่อื่นๆหรือไม่อย่างไร เช่น จากหมู่บ้านอื่นที่ทำกระติบข้าวเหนียว หรือจากอินเทอร์เน็ต หรือจากการไปเที่ยวแล้วเห็นสินค้าจากร้านค้าต่างๆ

7. เคยได้รับการอบรมความรู้ที่นำมาใช้ในการจักสานจากใครบ้าง เกี่ยวกับอะไร

8. มีการหาความรู้ใหม่ๆ อย่างไรเมื่อต้องการหาคำตอบในสิ่งที่กลุ่มยังไม่รู้

9. มีพืชในท้องถิ่นอะไรบ้างที่จะสามารถนำมาใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ ให้ได้สีแดง สีเขียว

10. การเตรียมเส้นลามีขั้นตอนอย่างไรบ้าง

11. อุปกรณ์อะไรบ้างที่ต้องใช้ก่อนการย้อมสีธรรมชาติ และระหว่างการย้อมสีธรรมชาติ

12. กลุ่มมีวิธีแกะลวดลายใหม่ได้อย่างไร

13. กลุ่มมีวิธีการสอนให้กับสมาชิกภายในกลุ่มอย่างไร

14. กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานใดบ้าง ในเรื่องอะไรบ้าง

15. กลุ่มมีผู้ที่สามารถใช้ช่องทางการตลาดออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์หรือไม่อย่างไร

1c

ภาคผนวก

ใบรับรองการยกเว้นจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์